

En utvärdering av svensk kronhjortsförvaltning

RAPPORT 6673 • SEPTEMBER 2015

En utvärdering av svensk kronhjortsförvaltning

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 10 99

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-6673-4

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2015

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2015

Omslagsfoto: Luc Viatour / www.Lucnix.be

Förord

Naturvårdsverket har fått regeringens uppdrag att göra en analys av föreskrifterna om kronhjortsskötselområden (Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort, NFS 2011:7), hur dessa tillämpas av länsstyrelserna samt ge förslag till åtgärder där så behövs. Syftet är att öka samordningen med älgskötselområden samt förhindra uppkomst av för stora tätheter av kronhjort för att minska skador på skog och gröda.

Utvärderingen är ett internt uppdrag från Naturvårdsverkets Enhet för regeringsuppdrag och remisser till Enheten för utvärdering. Utvärderingen har genomförts av Erik Geijer (projektledare) och Hans ten Berg, båda vid Naturvårdsverkets enhet för utvärdering. Syftet med denna utvärdering är att utgöra ett stöd och underlag för Naturvårdsverkets slutliga rapportering.

Den slutliga rapporten har godkänts av avdelningschef Manuela Notter, Avdelningen för analys och forskning vid Naturvårdsverket.

Innehåll

FÖRORD		3
SAMMANFATTNING		7
SUMMARY		9
1	INLEDNING	11
1.1	Syfte och frågeställning	11
1.2	Disposition	11
1.1.1	Läsanvisning	12
1.1.2	Avgränsning	12
1.3	Metod och datainsamling	12
2	KRONHJORT	14
2.1	Biologi och Ekologi	15
2.1.1	Flock- och hemområdesstorlek	15
2.1.2	Reproduktion	15
2.1.3	Spridning	16
3	JAKT OCH SKYDDSJAKT	17
3.1	Jakt på kronhjort	17
3.1.1	Storlek på avskjutningen	17
3.1.2	Ett svårjagat vilt	19
3.2	Skyddsjakt	19
3.3	Konsekvenser av allmän jakt	22
3.3.1	Erfarenheter från Sverige	23
3.3.2	Erfarenheter från Danmark	23
4	SKADOR	26
4.1	Skador på skog	26
4.1.1	Variation i skador beroende på landskapstyp och populationsstorlek	28
4.1.2	Skadeförebyggande åtgärder	29
4.2	Skador på gröda	29
4.3	Trafikolyckor med kronhjort inblandad	29
4.4	Låga totala skador, höga lokala skador	29
5	NUVARANDE FÖRVALTNING	31
5.1	Kronhjortskötselområden (KSO)	32
5.1.1	Registrering	33
5.1.2	Arealer	33
5.1.3	Styrelse, representation och samråd	34
5.1.4	Skötselplanernas kvalitet och målsättningar	35
5.1.5	Jaktsamverkan	36
5.1.6	Måluppfyllnad	37
5.2	Älgförvaltningsområde	37

5.3	Länsstyrelsen	38
5.3.1	Arbetsinsats	39
5.3.2	Finansiering	40
5.3.3	Styrmedel	40
5.4	Inventering	41
5.4.1	Populationsstorlek	41
5.4.2	Avskjutningsstatistik	42
5.4.3	Skador	42
5.5	Kunskap	42
6	VAD ÄR PROBLEMEN OCH VAD BÖR FÖRVALTNINGEN SYFTA TILL ATT UPPNÅ?	44
6.1	Naturskydd	44
6.2	De totala skadorna och/eller koncentrationen av skador	45
6.3	Lokal förankring	46
6.4	Individuell rådighet eller kollektiva beslut	46
6.5	Representation och inflytande	47
6.6	Aktivt förvaltd eller inte?	48
6.6.1	Forum och nätverk för beslutsfattande	48
6.6.2	Styrning	49
6.7	Flerartsförvaltning	49
6.8	Skillnader i förutsättningar	50
6.9	Behovsstyrt eller myndighetsstyrt?	51
6.10	Ideellt engagemang – arbete eller nöje?	51
6.11	Varför tycker intressenterna olika?	52
6.11.1	Skillnader i intressen/preferenser	52
6.11.2	Skillnader i kontexten	53
7	DISKUSSION: HANDLINGALTERNATIV	54
7.1	Administrativa områden	54
7.2	Frivillighet eller tvångsanslutning?	56
7.3	Representation och inflytande eller vem bestämmer målsättningarna?	57
7.4	Jaktsamverkan – fördelning av planerad avskjutning	58
7.5	Vilka målsättningar ska vara tillåtna	59
7.6	Avregistrering och vad som bör hända då man inte sköter sig	60
7.7	Skydds jakt	62
7.7.1	Skydds jakt på eget initiativ	63
7.8	Kunskap och utbildning	64
7.9	Kompensation för skador	65
7.10	Kostnad	65
7.11	Finansiering	66
8	KÄLLFÖRTECKNING	68
9	INTERVJUPERSONER	71
10	APPENDIX A	72

Sammanfattning

Den svenska kronhjortspopulationen är fortfarande liten i förhållande till många andra klövviltsarter, men ökar snabbt med avseende på både storlek och spridning. År 2007 uppskattades stammen till cirka 10 000 – 13 000 individer, men antas idag uppgå till cirka 20 000 – 25 000 individer, vilket innebär en tillväxttakt på cirka 10 procent per år. Om man istället ser till avskjutningen så har den mer än fördubblats under det senaste decenniet och är idag cirka sex gånger större än vad som var fallet för två decennier sedan. Även antalet kronhjortsskötselområden har fördubblats under den senaste tioårsperioden.

Många framhåller att ökningen i kronhjortspopulationens storlek och utbredning har lett till ökade skador, framförallt på skog och grödor, i en utsträckning som vissa intressenter finner oacceptabel. Utifrån detta gav regeringen Naturvårdsverket i uppdrag att göra en analys av föreskrifterna om kronhjortsskötselområden (Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort, NFS 2011:7), hur dessa tillämpas av länsstyrelserna samt ge förslag på åtgärder där så behövs. Syftet är att öka samordningen med älgskötselområden samt förhindra uppkomst av för stora tätheter av kronhjort för att minska skador på skog och gröda. Syftet med denna utvärdering är att utgöra ett stöd och underlag för Naturvårdsverkets slutliga rapportering till regeringen. Denna utvärdering baserar sig på tidigare material, bland annat enkäter från den tidigare jaktlagsutredningen, men också intervjuer med länsstyrelser, centrala myndigheter, forskare och intresseorganisationer.

Många menar att kronhjortsförvaltningen, grovt sett, står inför samma problem som den tidigare älgförvaltningen gjorde - det vill säga avsaknad av tillräcklig helhetssyn och styrning, vilket i sin tur begränsade möjligheterna att kontrollera stammen. Att detta till viss del är sant är inte speciellt överraskande då kronhjortsförvaltningen i mångt och mycket använde sig av, och fortfarande använder sig av, samma system som användes inom den tidigare älgförvaltningen. I en absolut majoritet av fallen består kronhjortsförvaltningen till och med av samma individer som älgförvaltningen gör, då cirka 80 procent av kronhjortsskötselområdena även är älgskötselområden. Det finns även en hel del områden där systemet, och de ekologiska förutsättningarna, för kronhjortsförvaltningen skiljer sig från den tidigare älgförvaltningen.

Jämfört med både tidigare och nuvarande älgförvaltning, där man kan jaga både kalv och vuxna djur utanför älgskötselområdet, får man inom kronhjortsförvaltningen, förutom i Skåne, enbart jaga kalv utanför kronhjortsskötselområdena – något som skapar ett extra incitament att bilda ett kronhjortsskötselområde men gör det ännu svårare att få någon kontroll över stammen där kronhjortsskötselområden inte existerar. Kronhjortens hemområden är mer koncentrerade än vad som är fallet med älg, något som gör att en tillämpning av den så kallade ”rättvisprincipen” (arealbaserad tilldelning) inom skötselområdena ibland blir ännu mer problematisk med avseende på

områdets möjlighet att uppnå sina målsättningar än vad som är fallet inom älgförvaltningen. Den koncentrerade förekomsten av kronhjort leder i sin tur till en hög koncentration av skador, även om storleken på skadorna är kopplade till hur skadkänslig området är. Medan det finns enskilda som drabbas väldigt hårt av älg så är skadeproblemet med avseende på kronhjort i större utsträckning ett problem angående oacceptabla skador för den enskilda, och i betydligt mindre utsträckning ett problem angående den totala nivån på skadorna. Medan det finns brister i data angående till exempel populationsstorlek och skador av älg så existerar knappt data för samma parametrar för kronhjort. Detsamma gäller angående till exempel kunskap kring inventeringsmetoder och effekten av skadeförebyggande åtgärder.

Trots dessa skillnader vill de flesta intervjupersoner inte enbart ha ett regelverk liknande det som numera existerar för älg, utan till och med använda sig av samma administrativa enheter (älgskötsel- och älgförvaltningsområden). Utvärderingens slutsats är att detta skulle vara en god idé, med viss modifiering, åtminstone ifall ”lokal förankring” är en lika viktig målsättning inom kronhjortsförvaltning som den är inom älgförvaltning. Om lokal förankring inte är lika viktigt inom kronhjortsförvaltning, vilket vissa intervjupersoner påstår, skulle man kunna ha kronhjortsförvaltning som är mer separerad från älgförvaltningen.

I frånvaro av en politiskt definierad värdegrund för kronhjortsförvaltning blir det till viss del upp till myndigheter och intressenter att definiera vilka värden kronhjortsförvaltning ska föröka främja, vilka problem den ska utformas för att lösa och vilka avväganden som är viktiga att tänka på. I utvärderingens näst sista kapitel - *Vad är problemen och vad bör förvaltningen syfta till att uppnå?* - sammanfattar vi de problem som lyfts och de värden och avvägningar intervjupersonerna implicit och explicit gett uttryck för under våra samtal.

I utvärderingens sista kapitel diskuteras olika handlingsalternativ. Vilka fördelar och nackdelar finns det med att ha stora eller små förvaltningsområden, en eller två nivåer under länsstyrelsen, att behandla olika arter separat eller att ha en flerartsförvaltning och så vidare.

Summary

The Swedish red deer population is quite small compared to other ungulates, but is rapidly increasing with regard to size and dispersion. In 2007 there were an estimated 10,000 - 13,000 animals, but the present estimate is 20,000 - 25,000 animals, which means a growth of 10% per annum. If we look instead at culling, this has more than doubled during the last decade and is today approximately six times greater than was the case two decades ago. The number of red deer protection areas has also doubled during the last decade.

The red deer population's increasing geographical expansion and size has however also led to increasing damage, especially to forests and crops, to an extent that some stakeholders find unacceptable. It was because of this that the government tasked the Swedish Environmental Protection Agency with carrying out an analysis of the regulations applicable to the red deer protection areas. (the Swedish Environmental Protection Agency's regulations and common advice regarding hunting for moose and red deer, NFS 2011:7), how these are applied by county administrative boards as well as suggestions for improvements where required. The purpose is to increase coordination with the moose protection areas, as well as to stop the generation of overly large densities of red deer, so as to minimise damage to forests and crops. The purpose of this evaluation is to form a support and a base for the Swedish Environmental Protection Agency's report to the government. This evaluation is based on earlier material, amongst others surveys from the earlier hunting evaluation, but also interviews with county administrative boards, central authorities, researchers and interest organisations.

Many are of the opinion that red deer management, in broad terms, is facing the same problems as moose management did earlier, that is lack of a sufficiently holistic view and management, which in turn limited the possibilities of controlling a moose population. That this is true to a certain extent is not especially surprising, since red deer management has in many parts used, and currently uses, the same system that was in use by the earlier moose management (and, in the great majority of cases, is even made up of the same persons, since 80 percent of the red deer protection areas also are moose protection areas). There are however a large number of areas where the system, and the ecological conditions, for red deer management are different from the earlier moose management.

Compared to both the earlier and existing moose management, one is only, outside of the protection areas, allowed to hunt for calves - something that creates an extra incentive to set up something similar, but makes it even more difficult to control the population where red deer protection areas do not exist. The home ranges of the red deer are more concentrated than is the case with moose, something that makes an application of the so-called "principles of equity", (area based allocations) within the protection areas even more problematical, with regard to the area's possibility of achieving

its objectives, than was the case with moose management. The concentration of red deer is in turn leading to a high concentration of damage and, even if there are some that are very hard hit by moose, the damage problems caused by red deer are largely a case of unacceptable damage for the individual and less a problem of the total level of damage. While there are deficiencies in the data concerning for example the size of the population and damage by moose, there are hardly any existing data for the same parameters for red deer and this is also the case when it comes to knowledge of methods of inventory and the effect of damage prevention measures.

In spite of these differences, most of the persons interviewed not only want regulation similar to what exists for moose, but even want to use the same administrative units (moose protection and moose management areas). The evaluation concludes that this would be a good idea, given some modification, at least in the event that "local endorsement" is just as important an aim within red deer management as it is within moose management. If local endorsement is not as important within red deer management, the opinion of some of the persons interviewed, one might however have red deer management more separated from moose management. The last chapter of the evaluation tries to assess the consequences of different types of management models, but focuses primarily on the potential consequence of a more voluntary or needs-based management - where the management, like moose management, would be easy to set up, to the extent that local stakeholders know there is interest and/or a need for it and where there is also the possibility of choosing a less ambitious ambition level.

1 Inledning

Den svenska kronhjortspopulationen är fortfarande liten i förhållande till många andra klövviltsarter, men ökar snabbt med avseende på både storlek och spridning. År 2007 uppskattades stammen till cirka 10 000 – 13 000 individer, men antas idag uppgå till cirka 20 000 – 25 000 individer, vilket innebär en tillväxttakt på cirka tio procent per år. Om man istället ser till avskjutningen så är den idag cirka sex gånger större än för två decennier sedan och har mer än fördubblats över det senaste decenniet. Även antalet kronhjortsskötselområden har fördubblats under den senaste tioårsperioden.

Kronhjortspopulationens storlek och ökade utbredning har dock även lett till ökade skador, framförallt på skog och grödor, i en utsträckning som vissa intressenter finner oacceptabel. I början av 2014 bad till exempel Lantbrukarnas riksförbund att regeringen omedelbart skulle ändra regelverket kring kronhjortsjakt, då skadorna ansågs för stora för att man skulle vilja vänta på den då pågående (och numera nedlagda) Jaktlagsutredningens slutbetänkande vilket skulle lämnas först i slutet av 2015 (LRF, 2014). Även Jägarnas riksförbund och företrädare för skogsbruket har uppvakttat regeringen med avsikt att få allmän jakt. Medan det råder delade meningar om huruvida allmän jakt är lämpligt anser dock alla aktörer med intresse av kronhjortsförvaltning att förvaltningen måste uppdateras, bland annat på grund av att kronhjortspopulationen idag är betydligt större än vad den var då det nuvarande regelverket infördes.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med utvärderingen är att utgöra ett underlag till Enheten för regeringsuppdrag och remisser avseende Naturvårdsverkets uppdrag att analysera hur föreskrifterna om kronhjortsskötselområden (Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort, NFS 2011:7) tillämpas av länsstyrelserna samt lämna förslag om åtgärder där så behövs. Utvärderingen ska belysa hur förvaltningen av kronhjort fungerar samt identifiera områden eller frågor som behöver förbättras/klargöras.

1.2 Disposition

Utvärderingen innehåller inslag av såväl mål/resultat- som processutvärdering. Processutvärderingen kan användas för att hitta förklaringar till de resultat som identifieras. Vidare bygger utvärderingen på ett samhällsvetenskapligt perspektiv och fokuserar framförallt på de organisatoriska aspekterna av kronhjortsförvaltningen. Vi kommer dock även att beröra ekologiska faktorer såsom kronhjortens levnadssätt, rörelsemönster, reproduktionssätt och inverkan på det landskap den vistas i.

1.1.1 Läsanvisning

Kapitel 2 handlar främst om kronhjortens ekologi. Kapitel 3 handlar om jakt och skyddsjakt. Här beskrivs kortfattat bland annat hur avskjutningen och skyddsjaktsansökningar utvecklats över tiden. I kapitel 4 tar vi bland annat upp skador på skog och gröda samt den speciella problematiken med låga totala men höga lokala skador. I kapitel 5 beskriver vi det nuvarande förvaltningssystemet och kunskapsläget. Beskrivningen av förvaltningssystemet fokuserar på kronhjortsskötselområden och länsstyrelsen men också älgförvaltningsområden då även dessa blivit involverade i kronhjortsförvaltningen inom vissa län. Kapitel 6 utgör till viss del en sammanfattning av sådant vi tagit upp tidigare och beskriver de avvägningar, målsättningar och problem som ligger till grund för diskussionen i nästkommande kapitel. Kapitel 7 innehåller resonemang om möjliga handlingsvägar framåt.

1.1.2 Avgränsning

Skånes kronhjortsförvaltning skiljer sig från kronhjortförvaltningen i övriga landet. Vi kommer att ta in information angående hur kronhjortsförvaltning fungerar i Skåne för att få en uppfattning om vilka effekter andra förvaltningssystem kan ha, men kommer inte att utvärdera hur kronhjortsförvaltningen i Skåne fungerar.

Trafikolyckor med vilt inblandat är ett generellt problem, och kommer inte att tas upp i någon större omfattning i detta specifika sammanhang. Vi har även valt att inte heller titta närmare på hur lång jakttiden bör vara då de hänsynstaganden och data-/kunskapsinsamling som rör denna fråga inte sammanfaller speciellt väl med våra övriga frågeställningar.

Datainsamlingen för denna utvärdering kommer att fokusera på regionala och nationella aktörers uppfattning kring kronhjortsförvaltning, med relativt litet fokus på lokala aktörers uppfattning (kronhjortsskötselområden och enskilda jägare och markägare).

1.3 Metod och datainsamling

Vår datainsamling består av intervjuer, olika rapporter, statistik från framförallt Svenska jägarförbundet samt sekundärdata från tre tidigare enkäter som tidigare besvarats av målgruppen för vår utvärdering. För att visa hänsyn mot potentiella respondenter har vi således valt att inte genomföra någon egen enkät utan har använt oss av resultat från de tre andra nyligen genomförda enkätstudierna. Två av dessa – en riktad mot länsstyrelserna och en mot skogsstyrelsens olika distrikt (närmare beskrivna nedan) – utfördes år 2014 inom ramen för den nu nerlagda jaktlagsutredningen.

Jaktlagsutredningens enkät till länsstyrelserna skickades till samtliga länsstyrelser i syfte att bland annat undersöka deras uppfattning om storleken på skador orsakade av kronhjort på skog och grödor. Enkäten användes även för att kartlägga hur mängden kronhjortsskötselområden och skyddsjaktsan-

sökningar varierat över tiden samt vilka skyddsjaktsansökningar som beviljas respektive avslås. Alla länsstyrelser utom Hallands svarade. Norrbotten, Gotland och Skåne län exkluderades från resultatredovisningen – de första två på grund av att de angav att de inte hade någon kronhjortsstam, och det senare på grund av att regelverket kring deras förvaltning skiljer sig från det som gäller för andra län. Då vi refererar till resultat från denna enkät kommer vi således att beräkna procent baserat på 17, snarare än 21, länsstyrelser och kan således till exempel påstå att *nio stycken (53 %) av länsstyrelserna anser att...*, då $9/17=0.53$.

På motsvarande sätt som redovisats för länsstyrelsen skickade jaktlagsutredningen en enkät till skogsstyrelsens olika distrikt. Av 30 distrikt inkom svar från 20 stycken och för jämförelsens skull har Skåne utelämnats i analysen nedan.

Vi har utfört djupintervjuer med sammanlagt 22 representanter för centrala och regionala myndigheter, skogsindustrin, markägarorganisationerna, jägarorganisationerna samt universitet och en älgförvaltningsgrupp med bred erfarenhet av kronhjort och kronhjortsförvaltning (se kapitel 9). Tre av dessa intervjuer, tillsammans med olika rapporter och dokument, har varit i syfte att lära oss mer om kronhjortsförvaltning i projektets början. I intervjuerna med vilthandläggare vid länsstyrelserna har vi använt en semistrukturerad intervjuguide. Tre av vilthandläggarna har valt att svara skriftligen på frågorna. Handläggare vid Naturvårdsverket har också bidragit med mycket kunskap om kronhjorten och förvaltningen av arten.

Ytterligare information har kommit utvärderingen till godo i samband med den workshop om kronhjortsförvaltning som hölls i Märsta den 20 maj, 2015. Workshopen anordnades av Lantbrukarnas riksförbund, Svenska jägareförbundet, Jägarnas riksförbund, Sveriges jordägareförbund och Södra skogsägarna. Vilthandläggare vid de flesta länsstyrelser som har en etablering av kronhjort närvarade på seminariet liksom handläggare från Naturvårdsverket och en representant för Miljödepartementet.

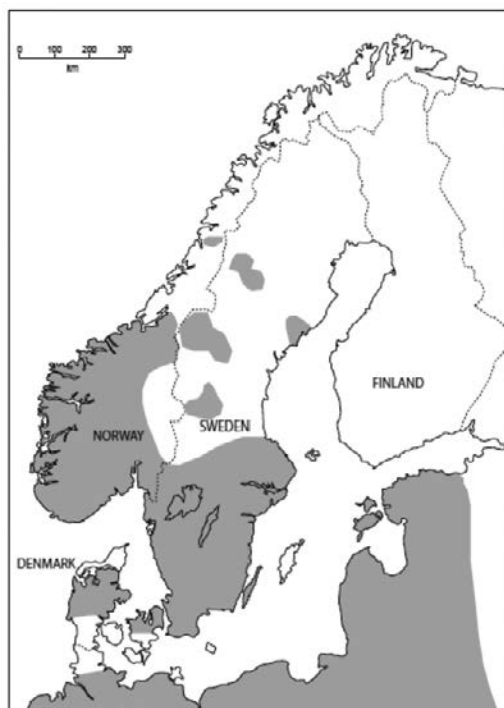
2 Kronhjort

(OBS: detta avsnitt innehåller många referenser, för den som vill läsa mer. Vi som skriver denna rapport har dock bara läst ett fåtal av dem. Referenserna är tagna från Jarnemo (Jarnemo 2014a) och Skånes regionala förvaltningsplan för kronhjort (2014))

Kronhjorten har utgjort en naturlig del av den svenska faunan sedan den invandrade till Skåne efter senaste istiden med ett ursprungligt utbredningsområde upp till Mälardalen. På grund av jakt, mänsklig användning av skog och betesmarker, rovdjur och klimatförändringar minskade populationen betydligt fram till 1907 då den endast bestod av cirka 50 individer. (Jaktlagsutredningen, 2014).

Efter gemensamt upprop 1953 bildades Sveriges vildnad för att ”rädda kronhjorten i Sverige”. Landets totala population uppskattades till i storleksordningen 60 individer av arten. Genom ett aktivt bevarande- och restaureringsarbete har populationen ökat betydligt i antal och spridning. Idag finns uppskattningsvis 20 000 – 25 000 individer spridda över hela landet utom i Norrbotten och på Gotland (figur 1).

Eftersom hondjuren (hindarna) är trogna sina hemområden går spridningen från befintliga populationer relativt långsamt (Jarnemo 2011). Kronhjorten saknas därför fläckvis i det nuvarande utbredningsområdet. Ökningen och spridningen förklaras genom rymning ur hägn, egen och assisterad spridning samt normal populationstillväxt.

Figur 1 Kronhjortens utbredning i Sverige.
Källa: Höglund m.fl. (2013).

2.1 Biologi och Ekologi

2.1.1 Flock- och hemområdesstorlek

Kronhjorten är i stor utsträckning ett flockdjur men hjortar och hindar lever under större delen av året åtskilda från varandra och det är i regel först i samband med brunsten som de ses tillsammans (Clutton-Brock et al. 1987; Bonenfant et al. 2004).

Hindarna lever i matriarkat där närbesläktade hindar tillsammans med kalvar och fjolårskalvar bildar familjegrupper på oftast tre till åtta djur, men större grupper förekommer. Koncentrationer kan uppstå vid fält med attraktiva grödor och ung granskog, särskilt under vinter - vårvinter, samt under brunsten. Under dessa perioder kan flockar så stora som 50 – 100 djur observeras. De lokaler där hjortarna håller till utanför brunsttid kännetecknas ofta av en låg täthet av hindar och verkar ofta vara starkt traditionellt betingade då samma lokaler har observerats användas i åtminstone 40 – 50 år (Jarnemo 2008, 2014b). Hjortarna kan gå ensamma, men det är vanligt att de bildar grupper där flera hjortar går tillsammans i så kallade herrklubbar eller ungarflockar. Kronhjortsflockar, med både hindar och hjortar, är löst sammansatta med mindre grupper som går samman i större flockar och större flockar som bryts upp i mindre grupper. Flockstorleken kan därför fluktuera kraftigt under ett enda dygn, och påverkas bland annat av fodertillgång samt typen av landskap.

Hjortar har i regel också större hemområden än hindar (Georgii 1980; Carranza et al. 1991; Koubek & Hrabec 1996; Kamler et al. 2008). Hindar märkta med GPS-halsband inom Kolmården, Hunneberg i Västergötland samt olika lokaler i Skåne hade genomsnittliga hemområdesstorlekar på cirka 1 200, 900 och 2 600 hektar (Jarnemo 2014b). Det fanns dock undantag med hindar som rörde sig över betydligt större områden. Handjuren i samma studie hade hemområden (sommar-vinter plus brunstområde) på i medeltal 4 200 hektar i Skåne och 3 400 hektar i Kolmården. I många fall ligger dock vinter-sommarområdet och brunstområdet långt ifrån varandra, med vanligt uppmätta avstånd på 10 – 40 kilometer (Jarnemo 2008, 2014b). Ifall man skulle vilja ha ett sammanhängande område som omfattade hjortens båda hemområden skulle arealerna därför bli betydligt större. Alla hjortar inom ett brunstområde beger sig inte heller till samma vinter-sommarområde. En grupp vuxna hjortar i Kolmården till exempel, höll sig inom ett område med en areal på cirka 2 800 hektar under brunsten medan de var de utspridda på cirka 32 000 hektar under resten av året (Jarnemo 2014b).

2.1.2 Reproduktion

Brunsttiden infaller i slutet av augusti till början av oktober, med en topp i mitten av september. Under brunsten försöker de starkaste hjortarna samla in och hålla ihop ett harem av hindar vilka försvaras aggressivt mot andra hjortar. I en naturlig stam med någorlunda jämn köns- och åldersfördelning är det först när hjortarna blir fullvuxna, det vill säga i åldern sex till åtta år, som de når framgång under brunsten och lyckas bli platshjortar. Yngre hjortar har under sådana förhållanden i regel små chanser att hävda sig under brunsten (Clutton-Brock et al. 1982).

Det intensiva brölet utgör dels en styrkedemonstration mot andra hjortar, men är även ett sätt att attrahera hindar. Genom att lyssna på brölet kan hindarna få en fingervisning om hjortens styrka och kondition (McComb 1991, Reby m.fl. 2001, Reby & McComb 2003). Man har även kunnat visa att igångsättningen av hindarnas brunst gynnas av att de hör mycket bröl (McComb 1987), liksom att kronhindar försöker undvika att para sig med hjortar som är yngre än fem år. (Clutton-Brock m.fl. 1982). Om hinden inte parar sig under det dygn hon är högbrunstig måste hon vänta ytterligare tre veckor på ny brunst. En god tillgång på fullvuxna hjortar gör således att hindarna dels är mottagliga för betäckning tidigare, dels att de troligtvis blir betäckta under en tidigare treveckorscykel. En tidigare betäckning leder i sin tur till att kalvarna föds tidigare och ges mer tid att förbereda sig inför sin första vinter, och därmed troligen får en bättre start i livet.

Förutom chansen till en starkare avkomma, slipper hindarna i skydd av en stark platshjort stressande uppvaktning från yngre hjortar, och kan på så sätt spara energi och söka föda i lugn och ro – något som i sin tur ger en bättre förberedelse inför vintern och den kommande dräktigheten. Sammantaget innebär detta att de vuxna hjortarna har mycket stor betydelse i kronhjortens ekologi.

En kronhind får i regel bara en kalv – och andelen hindar som får mer än en kalv är mindre än en procent. (Mitchell and Lincoln 1973; Langvatn et al. 1996; Jarnemo 2014). Det är vanligt att hindarnas första reproduktion är vid tre års ålder (Wegge 1975; Bonenfant et al. 2003; Langvatn et al. 2004). I Sverige kan vi räkna med att ungefär hälften av hindarna föder sin första kalv vid två års ålder och hälften vid tre års ålder (Jarnemo 2014b). Upp till en ålder av cirka 12 år får hinden i princip en kalv varje år. För äldre hindar sjunker fruktsamheten och de orkar kanske inte föda fram en kalv varje år. Kronhindar i det vilda kan mycket väl bli uppåt 18 – 20 år, men 15 – 16 år är mer vanligt.

2.1.3 Spridning

Hindar är i hög grad stationära och spridningen ut från traditionella områden går långsamt. Hindarnas spridning kännetecknas i regel av att gränsen för hemområdet successivt flyttas framåt. Det verkar relativt ovanligt att hindar bryter upp från uppväxtområdet, vandrar iväg och slår sig ner någon annanstans (Clutton-Brock et al. 1988).

Utvandringen är större hos hjortar än hos hindar (Catchpole et al. 2004; Nussey et al. 2005; Haanes et al. 2011). Till skillnad från unga hindar så bryter handjuren upp från sin mor vid ett till två års ålder (Clutton-Brock et al. 1982). Den hårda konkurrensen mellan hjortar under brunsten gör att hjortar söker sig runt mellan olika brunstområden. Hjortar i Skåne har under en och samma brunst observerats på olika brunstlokaler med ett inbördes avstånd av upp till 18 kilometer (Jarnemo 2011b; Jarnemo 2014).

När kronhjort för första gången dyker upp i ett nytt område verkar det ofta röra sig om ett fåtal handjur. Först senare när lokalen blivit ett etablerat uppehållsområde för hjortar, börjar enstaka hindar visa sig.

3 Jakt och skydds jakt

Kapitel 3 handlar om jakt och skydds jakt. Vi beskriver här kortfattat bland annat hur avskjutningen och skydds jaktansökningar utvecklats över tiden, vad konsekvenserna av en felaktig jakt kan bli och vilka konsekvenser man kan anta att fri jakt skulle leda till.

3.1 Jakt på kronhjort

Som ett resultat av ökande klövviltsstammar, och därmed även ökande skador, genomfördes år 1991 förändringar i jaktlagstiftningen (prop 1991/92:9). Syftet med dessa förändringar var i första hand att stimulera ökad avskjutning, bland annat genom att ta bort både fällavgiften och möjligheten att söka ersättning ur viltskadefonden för kronhjortsskador. I grunden handlade det om att jägarna och markägarna skulle ta ett större eget ansvar för att genom jakt uppnå balans mellan populationsstorlek och skadenivåer.

Då art- och habitatdirektivet införlivades i jaktförordningen 1998 (SFS 1998:1000) ersattes dock allmän jakt på kronhjort med införlivandet av kronhjortsskötselområden (förutom i Skåne). Naturvårdsverket tog i sin tur fram föreskrifter (NFS 2002:19) vilka fortfarande ligger till grund för dagens kronhjortsförvaltning. Vid införandet av älgförvaltningen (NFS 2011:07) ändrades inte föreskrifterna och allmänna rekommendationer rörande kronhjort.

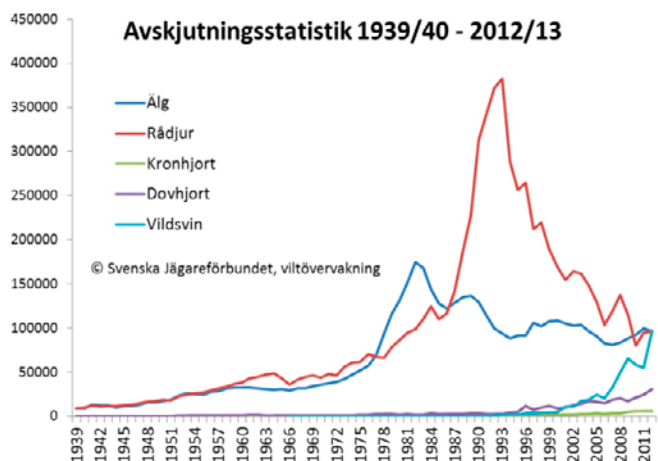
Kronhjort jagas inom kronhjortsskötselområden 16 aug – 31 jan. Under tiden 16 augusti – 30 september får man bara jaga hind och kalv och enbart genom smyg- eller vaktjakt. Kronhjort är, förutom älg, den enda klövviltarten med krav på registrering av områden för jakt och krav på rapportering av fällda djur (Jaktförordningen § 4 och 5a). Liksom för älg finns dock även vissa möjligheter till jakt på kronhjort utanför registrerade områden. På mark som inte är registrerad som kronhjortsskötselområde, vilket vi hädanefter kommer att referera till som ”oregistrerad mark” (även om marken kan vara registrerad för till exempel jakt av älg), får man dock enbart jaga årskalvar. Kravet att rapportera fällda kronhjortar gäller även utanför registrerade områden.

Reglerna för jakt av kronhjort inom Skåne län ser något annorlunda ut, bland annat på grund av att nominatunderarten av kronhjorten *Cervus elaphus elaphus* i Skåne eventuellt utgör en genetiskt intakt restpopulation av den ursprungliga svenska kronhjorten och är kategoriserad som Nära hotad (NT) i rödlistan för hotade arter. Vi kommer inte att gå närmare in på de Skånska specialvillkoren här, men den intresserade läsaren kan bland annat se 56 – 61 § i Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2011:7).

3.1.1 Storlek på avskjutningen

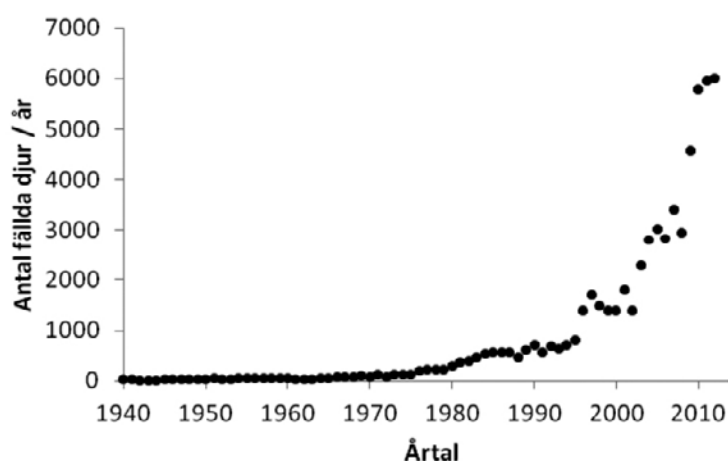
Den årliga avskjutningen av kronhjort i Sverige är relativt liten jämfört med många andra klövviltsarter. Jaktsäsongen 2012/13 fälldes till exempel 6 000 kronhjortar (varav 27, 31 och 42 procent utgjordes av hjort, hind och kalv),

vilket kan jämföras med antalet fällda älgar (96 000), rådjur (96 500), dovhjortar (31 000) och vildsvin (97 000). Se figur 2. (Svenska jägarförbundets hemsida, 2015a).

Figur 2. Avskjutningsstatistik 1939/40 – 2012/13. Svenska Jägarförbundet. Källa: Svenska Jägarförbundets hemsida (2015b).

Kronhjorten kan dock utgöra en relativt stor andel av klövviltet på lokal och regional nivå. Inom Södermanland har till exempel antalet fällda kronhjortar överstigit antalet fällda älgar sedan år 2011. Avskjutningen av kronhjort har även länge varit ökande. I Södermanland sköts 46 kronhjortar år 1980, cirka 400 år 2000 och idag cirka 1 800 kronhjortar. Även nationellt är avskjutningen idag cirka sex gånger större än vad den var vid sekelskiftet (se figur 3).

Figur 3. Antal fällda kronhjortar sedan 1940. Källa: Jaktlagsutredningen (2015). Ursprungligt material från Jägarförbundet, Jonas Kindberg.

Jaktvärdet uppskattades utifrån data för jaktsäsongen 2005/06 till cirka 25 miljoner kronor brutto (Mattson m.fl. 2008), men avskjutningen har mer än fördubblats sedan dess (7 200 jaktsäsongen 2013/14 jämfört med 2 800 jaktsäsongen 2006/07).

3.1.2 Ett svårjagat vilt

I princip samtliga intervjupersoner beskriver kronhjorten som svårjagad, bland annat på grund av vaksamhet och skarpa sinnen, till exempel synen, såväl som sin intelligens. Dessutom är kronhjorten inte sällan nattaktiv. Hur pass framgångsrik man är i jakten beror på kunskap/erfarenhet och vilka jaktmetoder man använder sig av.

”Tyvärr finns det alldeles för många älgjägare som jagar kronhjort. Då får man ingen framgång. Kommer man med 40 personer och hundar kl. 6:30 piper kronet iväg. Kron är för skygg.”

Det råder delade meningar om hur väl jägarkåren känner till vilka jaktmetoder som är bäst lämpade för jakt av kronhjort. De flesta anser dock att jägarna lär sig relativt snabbt efter det att den lokala kronhjortsstammen blivit tillräckligt stor för att uppbåda något större intresse. Mer praktisk erfarenhet är även det något som kommer med tiden. Inom ett område där man vill ha en etablerad, någorlunda stor, stam utgör detta således kanske ett mindre problem. Det kan däremot utgöra ett relativt stort problem i de fall man vill hålla kronhjorten borta från ett område, då jägare med relativt liten kunskap och erfarenhet förväntas skjuta djur ur en relativt gles, och därmed ännu mer svårjagad, population.

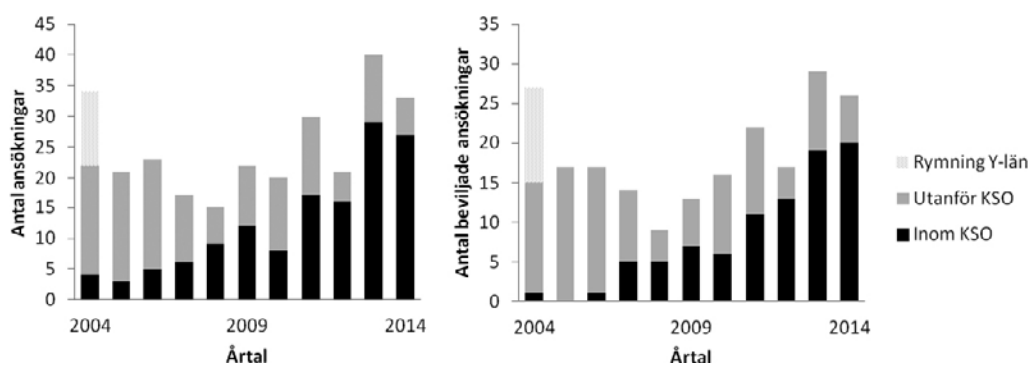
Vidare så vill jägarna inte nödvändigtvis använda sig av en jaktmetod anpassad för jakt på kronhjort, även om de känner till den. Ju mindre kronhjort det finns i relation till annat vilt, desto mindre sannolikt är det att jägarna kommer att jaga med metoder som är anpassade för kronhjortsjakt. Ofta jagar man flera arter samtidigt och skjuter efter tillfälle. Även inom de län som har de högsta tätheterna av kronhjort, och där de flesta kan antas känna till hur man på bästa sätt jagar kronhjort, genomförs generellt sett en väldigt liten andel av jakten med den typ av jaktmetoder som passar för kronhjort.

3.2 Skydds jakt

Vi är här intresserade av skydds jakt utifrån två perspektiv. Dels som en skyddsåtgärd men även som en indirekt indikation på skadeproblemet. En ökande mängd skador borde, åtminstone till viss del, leda till en ökad efterfrågan på (och, idealt sett, ökad mängd beviljad) skydds jakt.

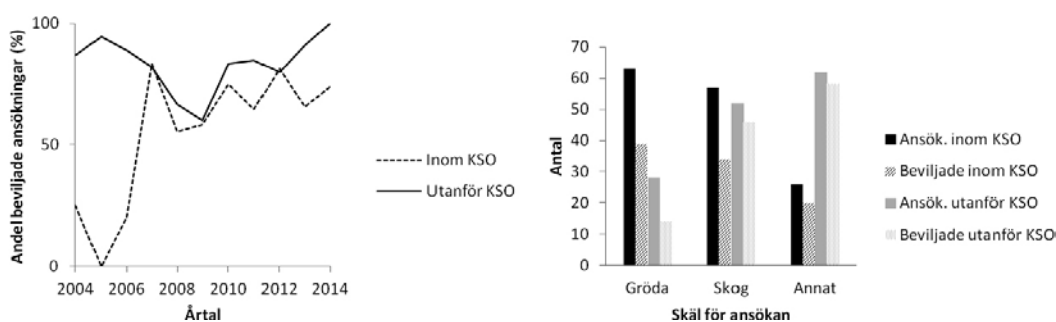
Enligt jaktlagsutredningens enkät har ansökningar om skydds jakt på kronhjort inkommit i 15 (88 %) av de tillfrågade länen. Antalet ansökningar har även ökat över tiden. Om vi bortser från den skydds jakt som skedde i anslutning till en större rymning i Västernorrlands län under 2004 så har det högsta

antalet såväl ansökningar om, som beviljande tillstånd för, skydds jakt inkommit respektive givits under tre av de senaste fyra åren. Antalet ansökningar av, och beviljade tillstånd för, skydds jakt var dock relativt konstant under perioden innan (se figur 4 och 5 nedan).

Figur 4. Antalet ansökningar av, och beviljade tillstånd för, skydds jakt. Källa: Jaktlagsutredningen (2015).

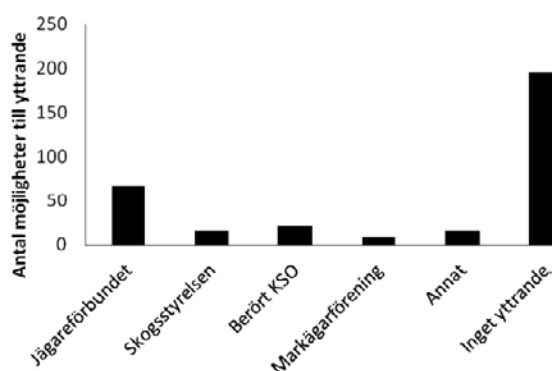
Det har varit något vanligare att ansökningar beviljats utanför kronhjortsskötselområden (KSO:n) än inom dessa, men i stort sett verkar det inte vara någon större skillnad (se figur 5). Orsaken att det skiljer sig något ligger främst i att ansökningar som angett skogsskador som huvudskäl för skydds jakten beviljats i betydligt högre grad utanför KSO:n jämfört med inom KSO:n (se figur 5). Enligt våra intervjuer är vissa länsstyrelser mer benägna att tillåta skydds jakt utanför KSO:n än innanför. Tanken är att man inom kronhjortsskötselområdet i stor utsträckning ska kunna sköta detta själva genom planering och intern fördelning av den tilldelade avskjutningen. Vissa av de intervjuade länsstyrelserna säger dock att de tidigare haft en sådan inställning, men på senare tid blivit mer positiva till skydds jakt inom KSO:n utifrån insikten/åsikten att den enskilde kan ha rätt lite att säga till om inom ett KSO. Andelen beviljade ansökningar är högt för gruppen ”övrigt”, både inom och utanför KSO:n, och avser orsaker som till exempel trafik, skador på ensilagebalar etc.

Figur 5. Till vänster, andelen beviljade skydds jaktansökningar under perioden 2004-2014 inom och utanför kronhjortsskötselområden (KSO:n). Till höger, antalet ansökningar och beviljade ansökningar utifrån det huvudskäl som åberopades i respektive ansökan. Källa: Jaktlagsutredningen (2015).

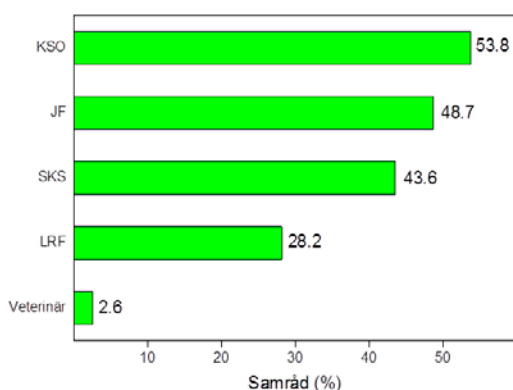
Enligt jaktlagsutredningens enkät (Jaktlagsutredningen, 2015) var sätten att dokumentera skadorna vid skyddsjaktsansökan varierande och inkluderade bland annat intyg, bilder, videofilmer eller muntliga referenser. Det absolut vanligaste var att ansökningarna inte specificerade kön eller ålder på de kronhjortar man ville jaga samt att besluten avsåg kronhjortar av varierande ålder och kön. I den utsträckning ansökningen specificerade vad det var man vill jaga så rörde sig ansökan generellt sett om kalv eller hjort. Den beviljade köns- och åldersfördelningen följde i princip det som ansökts, även om man beviljade något fler skyddsjakter på uteslutande kalv, och något färre på uteslutande hjort, än vad det hade ansökts om. (Jaktlagsutredningen, 2015)

Enligt samma enkät (Jaktlagsutredningen, 2015) har länsstyrelsen vanligtvis behandlat ansökningar om skyddsjakt utan att rådfråga någon annan (se figur 6). I de fall synpunkter tagits in så var det oftast jägarförbundet som tillfrågas men enligt jaktlagsutredningens undersökning så har det på senare tid blivit vanligare att även det berörda KSO, skogsstyrelsen samt markägareföreträdare hörs.

Figur 6. Antal möjligheter olika intressen har haft att yttra sig i samband med ansökningar av skyddsjakt 2004-2014. Källa: Jaktlagsutredningen (2015).

Figur 6 visar dock medelvärden för ansökningar inkomna under en tioårsperiod. Om vi istället fokuserar på det senaste årets ansökningar så ser bilden väldigt annorlunda ut (se figur 7).

Figur 7. Hur ofta olika aktörer rådfrågas vid ansökningar kring skyddsjakt år 2014. Källa: Svenska jägarförbundet (2015).

Liksom jaktlagsutredningen noterar gäller den största skillnaden hur ofta berört KSO tillfrågas.

I det fall tillräckligt underlag om skadebilden saknas bör länsstyrelsen, enligt Naturvårdsverkets riktlinjer för skydds jakt (NV, 2012, kap 8), begära ett yttrande och/eller besiktningsintyg från Skogsstyrelsen. Ett yttrande från Skogsstyrelsen bör även begäras i de fall länsstyrelsen inte bedömer det som uppenbart att en ansökan ska bifallas alternativt avslås. 14 (78 %) av skogsstyrelsens distrikt svarade, i jaktlagsutredningens enkät, att det var så man arbetar med kronhjort i de län man verkar inom.

3.3 Konsekvenser av allmän jakt

Företrädare för i första hand markägare, men även jägare, har genom framställan till regeringen hemställt om en ändring i riktning mot allmän jakt, åtminstone utanför kronhjortsskötselområden.

Det verkar inte finnas någon generell uppfattning angående hur allmän jakt skulle påverka populationsstorleken. Olika intervjupersoners åsikt varierar mellan att den skulle minska kraftigt, och kanske till och med helt skjutas bort inom vissa områden, till att den skulle öka kraftigt. Argumentet för varför den skulle öka kraftigt handlar om att jägarna, i frånvaro av ett mål angående avskjutning av hindar, skulle fokusera på hjortar och i större utsträckning avstå från att skjuta hindar. Liksom angående populationsstorleken råder det delade meningar även om vad som skulle hända med könsfördelningen. De flesta tror dock att det skulle innebära en betydligt mindre andel vuxna handjur, ingen tror att andelen vuxna handjur skulle öka.

Orsakerna till varför vuxna handjur skulle vara speciellt utsatta inkluderar bland annat troféjakt, en önskan från jägarhåll att hålla reproduktionen hög samt hjortarnas rörelsemönster. En avskjutning av hjortar, jämfört med hindar, har inte heller någon större påverkan på antalet kalvar som produceras inför nästa jaktsäsong (annat än om antalet hjortar blir väldigt litet) även om det finns vissa farhågor om att det kan påverka populationens kvalitet (se nästa avsnitt, 3.3.1).

Jarnemo bedömer i sitt yttrande (Jarnemo, 2014a) angående allmän jakt på kronvilt att: *Få, om ens några, handjur kommer att tillåtas nå fullvuxen ålder, varför det kommer att bli ont om de i kronviltets ekologi så viktiga fullvuxna hjortarna.*

Det finns flera exempel på att jakttrycket vid allmän jakt främst kommer att riktas mot handjuren. Mönstret med en snedfördelad avskjutning av handjur är vanligt, för att inte säga det gängse, vid en oreglerad eller svagt reglerad jakt på klövvilt (Beddington 1974; Ginsberg & Milner-Gulland 1994; Langvatn & Loison 1999; Solberg et al. 2000; Festa-Bianchet 2003; Coltman et al. 2003; Garel et al. 2007).

...

Detta (hålla en hög andel vuxna hjortar) är något som är mycket svårt att uppnå med ett generöst jaktreglemente, vilket visat sig både i Skåne

(Sinding-Larsen 1983; Larsson et al. 1987; Schmitz 1994) och på andra håll (Ginsberg & Milner-Gulland 1994; Milner-Gulland et al. 2004; Hard et al. 2006; Sunde et al. 2014). (Jarnemo, 2014a)

3.3.1 Erfarenheter från Sverige

Många menar att vi bör se till olika svenska exempel för att skapa oss en uppfattning av vilka konsekvenser allmän jakt skulle få. Dessa exempel omfattar bland annat områden utanför kronhjortsområden i Skåne i dagsläget samt vad som hände med kronhjortspopulationen under tiden då det var allmän jakt. Vissa menar även att vi bör se hur läget ser ut angående andra arter såsom dovhjort för vilken det redan existerar allmän jakt. Problemet med alla dessa exempel är att vi inte hittar annat än gissningar om hur populationerna ser eller har sett ut. Intervjupersoner som är både för och emot allmän jakt lyfter till exempel dovhjort som ett gott respektive avskräckande exempel, där en person som är för allmän jakt ansåg att *”populationen växer och det är inget problem med könsfördelningen”* medan en person emot allmän jakt ansåg att *”då blir det som med dovhjort att vi får en fragmenterad och sönderskjuten stam”*.

I Skåne verkar dock erfarenheten ha varit att man måste begränsa avskjutningen av hjortar för att få en bra könsfördelning bland vuxna djur.

3.3.2 Erfarenheter från Danmark

Det är svårt att säga vad, om något, som ett utfall från ett visst system under Danska förhållande implicerar angående det förväntade utfallet under Svenska förhållanden. Vi kommer dock ändå att presentera en studie angående skillnaderna mellan två danska områden med olika jaktregimer då resultaten bygger på en omfattande datainsamling, medan alla närliggande fall inom Sverige bygger på gissningar. Resultaten är även intressanta utifrån att de visar hur utfallet i termer av kvalitet och antal avskjutningar per hundra djur i vinterstammen kan variera beroende på avskjutningsstrategi.

I Danmark råder allmän jakt på kronhjort, och under 2000-talet har den årliga avskjutningen i Danmark mer än tredubblats från cirka 3 000 till 10 300 individer jaksäsongen 2013/14 (Asferg 2014). Det är tillåtet för alla med jaktlicens att jaga på sin egen mark, så länge den är större än en hektar, eller på arrenderad mark större än fem hektar. Det vanligaste tillståndet är således att kronhjortsstammarnas hemområden sträcker sig över flertalet jaktmarker där jakt sker utan någon större koordination mellan de olika jägarnas jaktuttag. Effekterna av en sådan frånvaro av målstyrd förvaltning har debatterats i Danmark i årtionden, och en vanlig invändning mot den nuvarande förvaltningsmodellen har varit att den resulterar i för få vuxna hjortar (det vill säga handjur). För att basera debatten på lite mer fakta har det Danska Naturvårdsverket, Naturstyrelsen, nyligen finansierat en studie (Sunde & Haugaard, 2014) för att få mer klarhet i frågan.

I studien jämfördes den demografiska sammansättningen inom två kronhjortsstammar belägna på två områden med skilda markägarstruktur och jaktregimer (Sunde & Haugaard, 2014).

Det första området, Djursland (1417 kvadratkilometer, den östligaste spetsen av Jylland) representerade det ”typiska” danska landskapet, som innefattar flera ägare av små eller större gods, och där varje jägare eller jaktlag använder sig av sina egna jaktmetoder. Jakten var dock inte helt fri utan man hade kommit överens om att skydda ettåriga hjortar (handjur) för att på så sätt öka andelen vuxna hjortar i stammen (Sunde & Haugaard, 2014).

Det andra området, Oksbøl kronhjortsreservat (163 kvadratkilometer, sydvästra Jylland), förvaltas av den Danska Naturstyrelsen, med målet att upprätthålla en stabil kronhjortspopulation med hög andel äldre hjortar genom en medveten avskjutningsstrategi (Sunde & Haugaard, 2014).

Livstabeller (innehållande populationskaraktistik) för de två stammarna skapades utifrån ett stort datasett, omfattande över 7 000 döda kronhjortar (jakt och annan känd dödlighet) inom Oksbøl mellan 1985 och 2013, samt cirka 1 500 kronhjortar som dött inom Djursland mellan 2008 och 2013.

Tabell 1 visar några av de förvaltningsscenarier som återfinns i rapporten (Sunde & Haugaard, 2014). Den första kolumnen visar ett av ett antal hypotetiska scenarier som återfinns i rapporten, och avser en förvaltning med målsättning att maximera troféjakten eller, mer specifikt, jaktuttaget av hjortar över åtta år gamla per 100 individer i vinterstammen. De hypotetiska scenarierna utgår från att man helt skulle kunna kontrollera vilka kronhjortar som sköts – något som förstås inte är möjligt i verkligheten – och handlar således om vad man skulle kunna åstadkommas ”i teorin” snarare än vad som är rimligt att tro att man skulle kunna åstadkomma i praktiken. De andra två kolumnerna visar den faktiska förvaltningen i Oksbøl och Djursland. Vi beskriver även två andra hypotetiska scenarier, ett med en förvaltning riktad mot att maximera köttuttaget och den andra för att upprätthålla en naturlig köns- och åldersfördelning, i appendix A i denna rapport.

Tabell 1. Förvaltningsscenarier över hypotetiska och faktiska scenarier utifrån olika förvaltningsmodeller.

	Max uttag av hjort >8 år		Oksbøl		Djursland	
	Hane	Hona	Hane	Hona	Hane	Hona
Procent av vinterbeståndet						
Kalv (1:a levnadsåret)	9	3	10	12	12	12
1-årig (2:a levnadsåret)	9	3	6	10	12	10
2-4 åriga (3-5:e levnadsåret)	27	8	10	21	16	19
5-7 åriga (6-8:e levnadsåret)	26	8	4	11	3	10
8+ åriga (from 9:e levnadsåret)	1	5	5	11	1,1	5
Antal hondjur per handjur						
≥ 2 år	0,4		2,6		1,8	
≥ 5 år	0,7		5,7		8,1	
≥ 8 år	2,8		11		40	
Antal skjutna djur per 100 djur i vinterbeståndet						
8+ åriga handjur	8,7		1,2		0,4	
Total årlig beskattning	19		37		32	

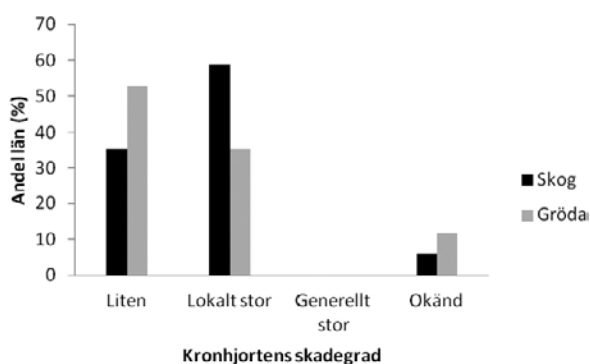
Trots att man inom Oksböl beskattar den ”vuxna” (definierat som hjortar över åtta år) kronhjortstammen tre gånger hårdare än inom Djursland, får man i praktiken skjuta en tredjedel så många ”vuxna” hjortar. Estimat av vad som skulle hända om man i Djursland inte valt att skydda unga handjur tyder på att avskjutningen av vuxna hjortar i ett sådant scenario skulle minska med ytterligare 20 procent. Även antalet skjut tillfällen per 100 individer i vinterstammen är högre inom den aktivt förvaltade kronhjortsstammen, med en beskattning på 37 per 100 individer i vinterstammen i Oksböle jämfört med 32 i Djursland.

Scenariot som avser att maximera troféjakten ger en årlig avskjutning på hela 8,7 vuxna kronhjortar, men en total avskjutning på enbart 19 kronhjortar, per 100 individer i vinterstammen. Ett annat scenario som kan återfinnas i rapporten (Sunde & Haugaard, 2014), samt i denna rapport's appendix A, avser istället att maximera köttuttaget. Till skillnad från en maximering av troféjakt, vilken innebär att man bör ha en relativt hög antal handjur i populationen, innebär en maximering av köttuttaget förstås att man istället ska ha många handjur. Ett sådant scenario skulle balanseras genom en årlig avskjutning på hela 62 kronhjortar, men med enbart 1,1 hjortar över åtta år, per 100 individer i vinterstammen.

Eventuellt skulle jägare i Sverige vara bättre på att gå samman och begränsa/styra sin avskjutning även under allmän jakt, jämfört med vad som var fallet i det danska studieområdet – bland annat på grund av att det i Sverige finns en mycket lång tradition av att förvalta älg. Eventuellt skulle utfallet under Svenska förhållanden bli annorlunda även om jägarna inte koordinerade sin jakt. Det ovanstående visar således inte nödvändigtvis hur utfallet skulle förändras i Sverige ifall man övergick till allmän jakt. De faktiska (och till viss del, de hypotetiska) scenarierna visar dock att väldigt olika utfall i termer av skjut tillfällen och kvalitet är möjliga beroende på jaktstrategi.

4 Skador

Det är svårt att finna några uppskattningar av den totala skadebilden från kronhjort. I jaktlagsutredningens enkät så ombads dock länsstyrelserna att lämna en egen bedömning av skadesituationen i länet avseende gröda och skog (se figur 8). Uppfattningen var att den medförde små eller lokalt stora skador med tyngdpunkt på skogsbruket. Ingen av länsstyrelserna ansåg dock att det var fråga om stora skador generellt sett.

Figur 8. Länsstyrelsens uppfattning om skadegraden på skog och gröda. Källa: Jaktlagsutredningens enkät till länsstyrelsen (2015).

Till skillnad från älg så uppträder kronhjort normalt i grupp, vilket i sin tur skapar ett högt betestryck då många individer befinner sig på en liten yta. Huruvida detta höga betestryck dessutom orsakar skador beror dock på hur mycket föda som finns tillgänglig och hur skadekänsligt området är.

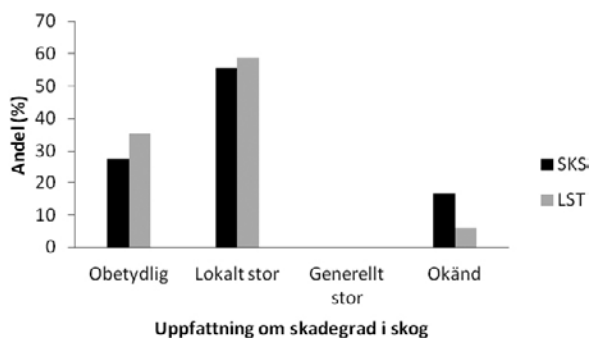
4.1 Skador på skog

Det största och mest konfliktskapande problemet med kronhjort är de skador som djuren orsakar skogsbruket genom att äta bark (Jarnemo, 2014a), vilket i sin tur leder till bland annat kvalitetsnedsättning av virket samt ökad risk för stormskador. Det trädslag där skador och konsekvenser är mest omfattande är rödgran som i likhet med till exempel ask hör till de trädslag som verkar mest utsatta (Gill 1992). Barkskalning ses även på i Sverige ekonomiskt intressanta trädslag som tall, lärk och ek (Jarnemo, 2014a).

Enligt beräkningar från Skogsstyrelsen, Blekinge distrikt, blir intäkterna för ett skogsbestånd där 75 procent av träden har blivit gnagda cirka hälften av vad intäkterna hade blivit utan dessa skador eller, mer precist, 93 500 SEK/hektar istället för cirka 178 000 SEK (Peil, 2013). Beräkningarna bygger bland annat på att man slutavverkar det skadade beståndet 20 år tidigare än vad som annars skulle ha varit fallet eller, i Blekinge, efter 45 år istället för efter 65 år. Nuvärdet för ett 45-årigt bestånd, med tre procent diskontoreringsränta, blir således cirka 50 000 SEK mindre om det är skadat jämfört med om det varit oskadat. Om man redan vid plantering av ny skog vet att

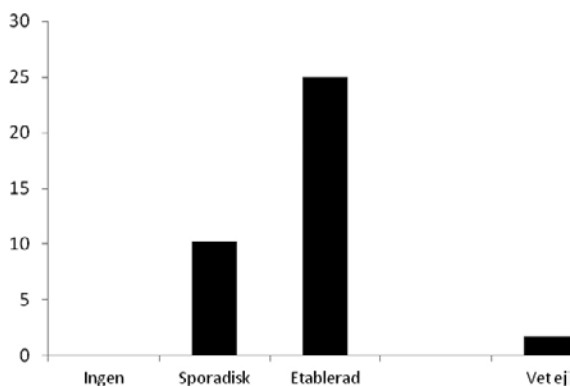
den kommer att bli skadad blir nuvärdet – givet att alla andra kostnader och intäkter är desamma – cirka 12 000 SEK lägre per hektar än om man inte skulle förvänta sig sådana skador.

Skogsstyrelsens distrikt ombads på samma sätt som länsstyrelsen att bedöma hur de uppfattade skadebilden, orsakad av kronhjort, på skog inom respektive distrikt. Svaren liknade till stor del svaren från länsstyrelsen, vilka för jämförelses skull också är inlagda i figur 9 nedan.

Figur 9. Länsstyrelsens och skogsstyrelsens distrikts bedömning av den skada kronhjort åstadkommer på skog. Källa: Jaktlagsutredningens enkät till länsstyrelsen och skogsstyrelsens distrikt (2015).

Ett mer lokalt perspektiv kan fås från SLUs enkät där frågorna var riktade direkt mot privata skogsägare. På frågan om skogsägarna ansåg att kronhjort orsakar oacceptabla skador på skog ansåg 2,6 procent av respondenterna att så var fallet (Jaktlagsutredningen 2014). De flesta skogsägare rapporterade dock att det inte fanns någon etablerad kronhjortsstam på deras marker, vilket naturligtvis minskar risken för skador (och sannolikheten att markägaren antar att eventuella skador är orsakade av kronhjort). Bland de skogsägare som rapporterade att det fanns en etablerad kronhjortspopulation på deras marker (5,5 procent av respondenterna) ansåg hela 25 procent att den ledde till oacceptabla skador, och bland dem som rapporterade att det fanns en sporadiskt förekommande kronhjortsstam (cirka 16 procent) ansåg 10 procent att den åstadkom oacceptabla skador (se figur 10).

Figur 10. Andel av skogsägarna som anger att kronhjorten leder till oacceptabla skador fördelat på skogsägarens uppfattning om huruvida kronhjort förekommer på deras marker. Källa: Jaktlagsutredningen (2015). (Ursprungligen från Fredrik Widemo, SLU)

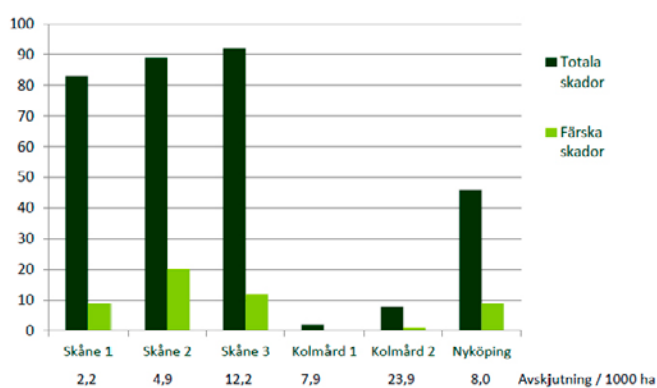
Det bör dock nämnas att i en tidigare nationell undersökning (2013) av jaktkortslösares uppfattning om kronhjortens etableringsgrad anger 10 procent, eller nästan dubbelt så många som bland skogsägarna, att det finns en etablerad kronhjortsstam inom deras jaktområde (Jaktlagsutredningen 2014). En förklaring till denna diskrepans skulle kunna vara att en markägare som inte upplever några större skador från kronhjort inte heller har något större intresse av ta reda på i vilken utsträckning de existerar inom området. Antingen detta är fallet eller inte, så ligger resultatet i linje med andra undersökningar. Skadorna orsakade av kronhjort är generellt sett små sett ur ett nationellt eller regionalt perspektiv, men kan utgöra ett reellt problem på lokal nivå.

4.1.1 Variation i skador beroende på landskapstyp och populationsstorlek

Mycket tyder på att sambandet mellan populationsstorlek och skadenivå är kopplat till hur attraktivt området är mer än ett direkt samband mellan antalet hjortar och mängden skador. Endast 110 – 150 djur i Skåne under 1900-talets första hälft omnämns mycket höga skadenivåer. Undersökningar utförda i slutet av 1950-talet, med en jämförelsevis låg täthet och en total populationsstorlek på 150 – 300 djur, visar även de skadenivåer på 50 – 100 procent av de inventerade stammarna (Jarnemo, 2014a).

Skadorna verkar dock variera väldigt kraftigt med avseende på landskapstyp. Vi kommer att gå in på vilka faktorer som verkar vara avgörande, men en överblick samt referenser till ytterligare material kan återfinnas i till exempel Jarnemos yttrande till jaktlagsutredningen (Jarnemo 2014a) eller Skånes regionala förvaltningsplan för kronhjort (Jarnemo och Carlsson 2014).

Skillnaden i skador beroende på landskapstyp kan tydligt ses i en jämförande studie mellan Skåne och Kolmården-Södermanland. Inom tre olika skånska områden var andelen skadade granstammar i åldern 20 – 40 år mellan 83 och 92 procent (Jarnemo & Månsson 2011; Månsson & Jarnemo 2013). I två studieområden i Kolmården var två respektive åtta procent av stammarna barkskalade och i ett studieområde norr om Nyköping var 46 procent av granstammarna skadade (se figur 11). Figuren visar även avskjutningen per 1 000 hektar inom respektive område.

Figur 11. Diagram över andel (%) skadade stammar i sex olika studieområden. Mörka staplar: totala skador (gamla + färska). Ljusa staplar: färska skador (från senaste vinterhalvåret). Källa Jarnemo (2014a).

4.1.2 Skadeförebyggande åtgärder

Enligt Jarnemo (Jarnemo 2014a) är det svårt att minska skadenivån i ett skadekänsligt område genom att minska tätheten av kronhjort, så länge man inte skjuter bort hjortarna. Det kan möjligtvis fungera att skrämma bort kronhjorten från ett mycket skadekänsligt område, eventuellt i kombination med att via foderskapande åtgärder försöka locka dem till ett mindre känsligt område. Om man enbart driver bort dem från ett område, men närliggande områden är lika skadekänsliga, borde det finnas risk för att man helt enkelt förflyttar problemet från den egna marken till grannens. I den mån barknag beror på brist på alternativ föda borde åtgärder riktade mot att skapa sådan föda också kunna ha effekt. Hur pass effektiva de olika typerna av skadeförebyggande åtgärder är bygger dock i stor utsträckning på spekulationer. Enligt Jarnemo (Jarnemo 2014a) så genomfördes den senaste svenska sammanställningen av kunskapen kring skadeförebyggande åtgärder avseende kronhjort år 1968 (Lavsund 1968b) och det finns ett stort behov av en uppdatering.

4.2 Skador på gröda

I jordbruket skadas både växande och lagrad gröda (Sinding-Larsen 1983). Bland de grödor kronhjorten gillar återfinns till exempel rotfrukter, raps, stråsäd, klövervall och ärtor. Vi känner dock inte till någon uppskattning angående omfattningen av skadorna, annat än länsstyrelsernas bedömning som beskrevs i figur 8 i början av detta avsnitt.

Jordbrukarna verkar främst vilja använda sig av skydds jakt för att motverka skadorna, men enligt Jarnemo så är det i dagsläget okänt hur pass effektiv denna motåtgärd är (Jarnemo 2014a).

4.3 Trafikolyckor med kronhjort inblandad

Under perioden 2008 – 2012 har antalet rapporterade kronhjortsolyckor i trafiken legat på en relativt stabil nivå runt 300 olyckor per år. Den skattade samhälls-ekonomiska kostnaden för gruppen ”rådjur och hjort” uppskattas till 61 000 SEK per viltolycka vilket implicerar en årlig total kostnad på cirka 18 miljoner SEK för viltolyckor där kronhjort är inblandade. Vi kommer dock, som vi nämnde i inledningen, inte att gå in djupare i problemet med kronhjortsolyckor i trafiken inom ramen för denna utvärdering.

4.4 Låga totala skador, höga lokala skador

I våra intervjuer har vi alltid frågat om och diskuterat huruvida det är den totala storleken på skadorna eller koncentrationen av skador som är det största problemet. I den mån problemet handlar om koncentrationen så borde förvaltningen i första hand förändras med sikte på att sprida de fysiska

och/eller finansiella kostnaderna av skadorna och i andra hand med avseende på att minska de totala skadorna. Om det är de totala skadorna, snarare än koncentrationen, som är problemet så borde förändringar i förvaltningen främst handla om att minska de totala skadorna medan relativt lite tankearbete kan riktas mot att sprida dem.

Respondenternas svar varierar mellan att hela problemet handlar om koncentrationen av skador till att koncentrationen och den totala storleken är ungefär lika viktiga. Enligt såväl median- som medelåsikten är koncentrationen av skador dock betydligt viktigare att hantera än den totala storleken på skadorna. En respondent från en av länsstyrelserna svarar till exempel i slutet av ett resonemang angående att både skogsägare och jordbrukare har en relativt hög tolerans mot skador generellt sett, att: *...så det är ju koncentrationen som är problemet, inte mängden i det stora hela.*

Att relativt stora negativa konsekvenser kan vara acceptabla, givet att de är utspridda, betyder inte nödvändigtvis att relativt små skador är acceptabla, i de fall dessa är koncentrerade. Privatpersoner, intresseorganisationer och myndigheter ger alla exempel på fall där konsekvenserna för den enskilda är oacceptabla, och det faktum att de totala skadorna över Sverige som helhet är små, ger föga tröst till den enskilt drabbade.

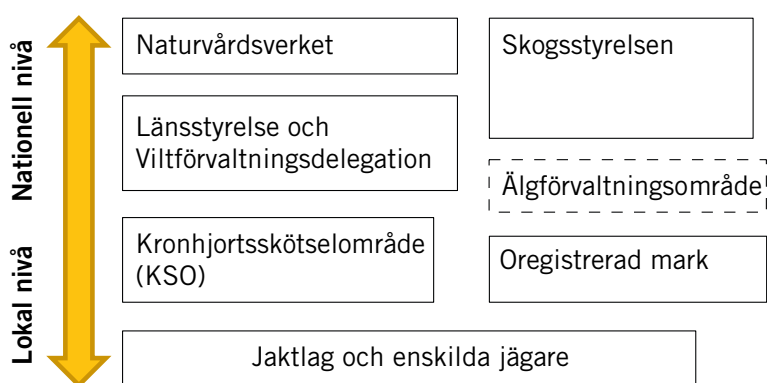
Detta är förstås aldrig mer sant än när allvarliga fysiska skador uppkommer i anslutning till trafikolyckor med kronhjort inblandad. Dock är detta ett generellt problem med vilt och trafiksäkerhet och är, som sagt, inget vi kommer att gå in närmare på här.

Den som har stora resurser kan möjligtvis ha ett meningsfullt markinnehav utan att lägga alltför många ägg i samma korg, alternativt ha så pass stort innehav att den typ av lokala skador som kronhjort ofta ger upphov till ändå inte förändrar det totala utfallet i någon större utsträckning.

5 Nuvarande förvaltning

I detta kapitel kommer vi att kortfattat beskriva den nuvarande förvaltningen och dess aktörer. Beskrivningen fokuserar på Kronhjortsskötselområden (KSO), Länsstyrelsen och Älgförvaltningsgrupper (ÄFO) vilka på sina håll blivit involverade i kronhjortsförvaltningen trots att de inte har någon formell roll i systemet.

Figur 12 nedan innehåller ett antal av de aktörer som är inblandade i förvaltningen av kronhjort. Utöver de aktörer som representeras i figuren så finns det många intresseorganisationer – avseende jakt, markägare, skog, jordbruk och naturvård – som också ger utlåtanden, samlar in statistik, driver agendor samt ingår i olika typer av formella och icke formella samarbeten med varandra samt med de aktörer som återfinns i figuren nedan.

Figur 12. Figuren visar uppbyggnaden av den svenska kronhjortsförvaltningen. Författarnas egen bild.

Naturvårdsverket har huvudansvar för viltförvaltningen och arbetar bland annat med att ta fram föreskrifter och allmänna råd, det vill säga specificeringar av hur lagstiftningen ska eller bör tolkas. Skogsstyrelsens roll är bland annat att förmedla kunskap om viltets påverkan på skogen. Det finns även andra myndigheter och organisationer som är inblandade på nationell nivå, även om de inte nämns i figuren ovan. Jägareförbundet får till exempel varje år pengar ur Viltvårdsfonden för sitt arbete med det så kallade ”allmänna uppdraget”. Uppdraget innebär att leda delar av den praktiska jakten och viltvården.

Länsstyrelserna och viltförvaltningsdelegationen har det praktiska ansvaret och gör avvägningen gentemot samhällets övriga intressen. Länsstyrelsen utarbetar, i samråd med markägarnas och jägarnas organisationer, övergripande målsättningar för skötseln av kronhjortsstammen. Länsstyrelsen kan ställa krav på vad en ansökan för registrering av ett kronhjortsskötselområde måste innehålla, inklusive hur stor areal som krävs för att få bilda ett sådant, samt beslutar huruvida området tillåts bilda ett kronhjortsskötselområde eller inte. Länsstyrelsen ska även regelbundet, och minst vart tredje år, följa upp och se

över kronhjortsskötselområdenas skötselplaner samt vid behov vidta de åtgärder som behövs.

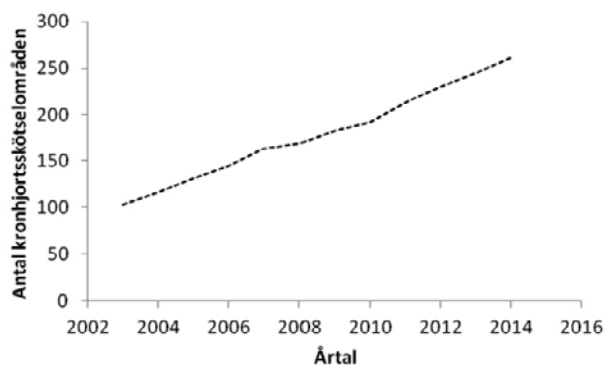
Inom älgförvaltningen delas länen in i älgförvaltningsområden, vilka ska vara stora nog för att täcka en egen älgstam, och utgör ett steg mellan länsstyrelsen och älgsskötselområden (liknande kronhjortsskötselområden). Trots att dessa inte har någon formell roll inom kronhjortsförvaltning så har de blivit involverade i vissa län och utför där ungefär samma funktion som inom älgförvaltning – det vill säga upprättar planer för ett större område än enskilda skötselområden, samverkar med skötselområdena via samråd samt granskar skötselområdenas planer och ger utlåtanden till länsstyrelsen.

Kronhjortsskötselområdena upprättar en förvaltningsplan för den lokala kronhjortsstammen. Kronhjortsskötselplanerna innehåller vanligtvis uppskattningar av kronhjortpopulationens storlek och sammansättning, skadesituationen på gröda och skog, trafikolyckor med kronhjort inblandad och en bedömning av kronhjortstätheten i förhållande till fodertillgång. Med detta som grund planeras avskjutning och skadeförebyggande åtgärder även om det, som sagt, är länsstyrelsen som i slutändan beslutar vilken tilldelning området får. Det krävs även vanligtvis att det har förekommit något samråd mellan berörda jakträtts-havare och markägare.

Det formella regelverket kring kronhjortsförvaltning återfinns främst i jaktförordningen (1987:905), jaktlagen (1987:259) samt Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort (NFS: 2011:7)

5.1 Kronhjortsskötselområden (KSO)

Allteftersom kronhjortspopulationen ökat i storlek och spridning över landet har även intresset för, och möjligheterna till, att bilda kronhjortsskötselområden ökat – och antalet KSO har fördubblats under den senaste tioårsperioden (se figur 13). I slutet av 2014 fanns 262 stycken KSO:n (Jaktlagsutredningen 2014).

Figur 13. Utvecklingen av antalet kronhjortsskötselområden sedan 2004.
Källa: Jaktlagsutredningen (2015).

5.1.1 Registrering

Enligt 52 § i föreskrifterna ska ansökan om registrering av kronhjortsskötselområde innehålla:

1. en skötselplan
2. en redovisning av vilka fastigheter som ingår i kronhjortsskötselområdet
3. en redovisning av att jakträttshavare och, i förekommande fall, viltvårdsområdesförening har samtyckt till registreringen.

Länsstyrelsen får utöver detta besluta vad ansökan i övrigt ska innehålla. Länsstyrelsen ska regelbundet och minst vart tredje år följa upp och se över skötselplanerna och vid behov vidta de åtgärder som behövs.

5.1.2 Arealer

Enligt 49 § i Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2011:7) ska länsstyrelsen, i de län där kronhjort förekommer, besluta om den areal som krävs för att få bilda KSO. Enligt jaktlagsutredningens enkät är det sex län, eller 35 procent av de 17 län som ingick i undersökningen (se avsnitt 1.3), som angivit sådan storlek. Vanligtvis krävde länsstyrelserna kring 10 000 hektar men en länsstyrelse angav 5 000 hektar som minsta acceptabla storlek. Medelarealen för faktiska KSO:n uppgick, år 2012 till cirka 17 500 hektar. Den minsta medelarealen, beräknat per län, återfanns samma år inom Västmanland (cirka 8 000 hektar, baserat på 23 KSO) och den största inom Västernorrland (cirka 51 500 hektar baserat på tre KSO). Bland de tio län som hade mer än tio KSO:n återfanns dock den största medelarealen i Jämtland (35 000 hektar, tolv KSO) följt av Örebro (17 500 hektar, 13 KSO). Se tabell 2.

Tabell 2. Registrerade kronhjortsskötselområden och deras registrerade areal jaktåret 2011/12. Källa: Svenska Jägarförbundet, 2012.

Län	Antal områden	Total areal, hektar	Medelareal, hektar
Stockholm	5	45 234	9 047
Uppsala	20	239 600	11 980
Södermanland	46	495 711	10 776
Östergötland	16	260 000	16 250
Jönköping	2	20 530	10 265
Kronoberg	2	28 485	14 242
Kalmar	34	496 977	14 617
Blekinge	12	197 416	16 451
Halland	0	0	0
Västra Götaland	22	251 287	11 442
Värmland	5	210 413	42 083
Örebro	13	228 144	17 550
Västmanland	23	185 500	8 065
Dalarna	5	149 547	29 909
Gävleborg	6	147 813	24 635
Västernorrland	3	154 667	51 556
Jämtland	12	416 971	34 748
Västerbotten	3	140 971	46 990
Norrbotten	0	0	0
Gotland	0	0	0
Total/medel	229	3 669 266	17 647

Dessa medelarealer kan jämföras med de 32 000 hektar som handjuren inom Kolmården rörde sig över under året (Jarnemo, 2014a. Se avsnitt 2.1.1). Givet att handjuren inte rör sig över exakt samma område varje år, och givet att områdets gränser inte är optimalt utformade med avseende på kronhjortens rörelsemönster, skulle arealen dessutom troligtvis behöva vara betydligt större för att ett kronhjortsskötselområde skulle hantera en egen stam. Det verkar vidare vara relativt ovanligt att kronhjortsskötselområdet är utformat med avseende på detta.

Enligt jaktlagsutredningens undersökning är cirka 80 procent (215 av 262) av KSO:na även registrerade som älgskötselområden, och i några enstaka fall innefattar ett KSO ett flertal älgskötselområden. Det finns några sällsynta exempel på samarbeten mellan närliggande kronhjortsskötselområden vilka insett att de alla jagar samma population. Exempelvis fanns det tidigare ett samarbete mellan sex angränsande KSO i Kolmården (vilka tillsammans täckte en areal på 32 000 hektar), det så kallade "Kärnområdet", där samarbetet skedde i form av ett gemensamt råd med företrädare från de ingående skötselområdena. Denna typ av samarbeten är dock relativt ovanliga.

5.1.3 Styrelse, representation och samråd

Hur KSO:n (och, där de sammanfaller, älgskötselområden (ÄSO:n)) styrs ser väldigt olika ut, både med avseende på styrelsernas sammansättning och i vilken mån personer och intressen utanför det som representeras i styrelsen ändå har inflytande. Vem eller vilka som styr beror på både normer, historia och mer objektivt observerbara faktorer. En stor markägare som äger en stor andel av marken inom ett KSO har rimligtvis också både ett stort intresse av vad utfallet blir samt ett stort potentiellt inflytande. Små markägare har å andra sidan inte bara ett mindre intresse av vad utfallet blir, utan måste dessutom använda tid och kraft på att samordna sig med andra små markägare för att få ett lika stort inflytande. Markägarsidan har således generellt sett ett större inflytande där ägandet är relativt koncentrerat även om det, liksom angående allt annat inom viltförvaltning, finns många undantag från principen.

Vi vet även att många små markägare som vill vara med i diskussionen kring förvaltningsmålsättning känner att de har svårt att bli hörda, och ibland menar att de inte ens tillåts vara med, i diskussionerna inom ÄSO:n – vilket således även borde gälla inom KSO:n. För att en enskild liten markägare ska lyckas bli hörd krävs det för det första att markägarintresset är representerat och för det andra att den enskilda markägaren lyckas göra sig hörd inom detta. Då det gäller älg kan den enskilda markägaren till viss del räkna med att de andra markägarna har någorlunda liknande problem – något som ofta inte är fallet avseende kronhjort. Det kan således vara väldigt svårt för en särskilt drabbad liten markägare att få gehör för den problembild som han eller hon står inför. Vi vet även att vissa små markägare önskar att det fanns riktlinjer angående hur ÄSO:ns (och således även KSO:ns) styrelser borde se ut.

Styrelsen bestämmer dock generellt sett inte själva utan har, utöver årsstämma, även mer publika möten och samråd. Angående älgskötselområdenas verksamhet säger Naturvårdsverkets föreskrifter bland annat att:

28 § Företrädare för älgskötselområdet ska se till att årliga protokollförda samråd hålls med berörda fastighetsägare, jakträttshavare och viltvårdsområdes-föreningar inom älgskötselområdet samt att området deltar i älgförvaltnings-områdets samråd. Samrådsprotokollen för älgskötselområde ska bevaras under minst fem år och ska på begäran ges in till länsstyrelsen. (NFS 2011:07)

Något liknande finns inte angående kronhjortsskötselområdets arbete. Kronhjortsskötselområdena, och dess styrelser, utgörs dock generellt sett av samma personer som sitter i älgskötselområdena. Enligt vissa intervjupersoner behandlas kronhjortsfrågor dessutom ofta samtidigt som älgfrågorna. Det kan därför antas att föreskrifterna angående samråd kring älgförvaltning åtminstone till viss del spiller över på kronhjortsförvaltningen. Det har även varit svårt för våra respondenter att särskilja eventuella problem med samråd inom älg- respektive kronhjortsförvaltning.

Det finns dock röster som påstår att kronhjorten generellt sett behandlas mindre demokratiskt än älg, att ”styrelsen kör där ett eget race och att styrelsen ser nog inget behov av att blanda in någon i det där”. I den mån detta är sant vet vi dock rätt lite angående huruvida det beror på att övriga intressenter inte är så intresserade, inte har kunskap eller att de inte i samma utsträckning kräver att få vara med. Vi är med andra ord inte säkra på huruvida det beror på att övriga intressenter inte bjuds in eller på att de inte vill vara med – även om den troligaste förklaringen skulle vara att båda orsaker förekommer.

Då få personer väljer att kontakta en länsstyrelse eller intresseorganisation bara för att berätta att allt fungerar som det ska, är det även svårt att veta vad de klagomål de nås av innebär. Rör det sig om enskilda KSO:n som missköter sig, eller till och med om enskilda personer som hamnar i kläm trots att KSO:t fungerar bra överlag, eller är det indikationer på en mer generell problembild? Utifrån filosofin att *hälsan tiger stilla* bedömer dock de flesta intervjupersoner att det fungerar bra inom en majoritet av KSO:n.

5.1.4 Skötselplanernas kvalitet och målsättningar

Föreskrifterna kring kronhjortsskötselområden nämner, som sagt, att de ska utforma en (kronhjort)skötselplan samt följa upp den minst vart tredje år. Föreskrifterna säger dock inget om vad skötselplanen ska innehålla eller hur uppföljningen ska se ut. Detta kan jämföras med föreskrifterna kring älgförvaltning där det dels finns en lista på vad planen minst ska innehålla (se § 25, NFS 2011:07), dels krav på att företrädare för älgskötselområdet ska genomföra en uppföljning av planen minst en gång om året (även om länsstyrelsen även här kan fastställa en treårsplan). Samtliga länsstyrelser som vi har pratat med anser att jägarförbundets mall för kronhjortsskötselplaner är otillräcklig.

En länsstyrelse beskrev den som ”förlegad” och menade att den, utifrån kronhjortens ökande betydelse med avseende på både jaktupplevelse och skadeverkan, borde se ut mer som älgskötselplanerna.

I jaktlagsutredningens enkät så angav 16 av 17 län att skötselplanerna reviderades regelbundet vart tredje år och det kvarvarande länet angav att revideringen sker vid behov men minst vart tredje år. Enligt våra intervjuer verkar den ”revideringen” dock i många fall inte innebära mycket mer än att kronhjortsskötselområdet meddelar vilka nya avskjutningsnivåer de önskar. Många av planerna är, enligt länsstyrelserna, inte speciellt väl uttänkta och vi har till och med hört exempel där den planerade avskjutningen är större än den population av kronhjort som enligt samma skötselplan finns inom området. Även om det är ovanligt att en plan innehåller en större planerad avskjutning än den uppskattade populationen så är det vanligt att den planerade avskjutningen är större än vad som skulle vara förenligt med den påstått önskade eller förväntade populationsutvecklingen.

5.1.5 Jaktsamverkan

Många av intervjupersonerna lyfter kronhjortsskötselrådets interna tilldelning av avskjutning som ett problem. Enligt dessa intervjupersoner använder man sig alltför ofta, och i alltför stor utsträckning, av ett ”rättvisetänk” – vilket mer precist innebär att individuella jägares, eller jaktlags, andel av skötselrådets totala planerade avskjutning bör baserat på, och ges i proportion till, den areal jaktmark som de äger eller arrenderar. Som tidigare beskrivits är kronhjortens hemområde dock relativt koncentrerat under brunsten (som sammanfaller med de första sex veckorna av jakten) och, efter brunsten, fortfarande koncentrerat avseende hindar och kalvar samt åtskilt avseende å ena sidan hindar och kalvar och å andra sidan hjortar. Detta gör att ”*kronhjorten måste skjutas där den finns*”, och att en tilldelning till jägare och jaktlag där ingen eller väldigt lite kronhjort finns generellt sett inte resulterar i någon avskjutning.

I flera län har man dock, enligt våra intervjuer, gått från ett rättvisetänk till en mer funktionell tilldelning såsom avlysningsjakt.

”Man har gått från rättvisetänk till mer eller bara avlysningsjakt, man kan ha en pott efter avlysningsjakten också. Då får alla marker rätt att skjuta längre än till november på potten. Man går till en flexibel form av avskjutning.”

På andra håll finns dock rättvisetänkandet kvar.

”Det är alldeles för mycket fokus på rättvisa, nu styrs det av rättvisetänk att alla jaktlag ska få skjuta vuxet djur. Alla jaktlag ska få skjuta en hjort, det är viktigt, men hjortar, kalvar och hindar finns inte på alla marker. Det är mycket diskussioner om rättvisa. Det blir en rundgång.”

5.1.6 Måluppfyllnad

De intervjuer vi genomfört vittnar om att måluppfyllelsen inte är tillfredställande. Några av dem vi talat med menar att det beror på skötselplanernas kvalitet men också att länsstyrelsernas möjlighet att styra är begränsade.

”Låg kvalitet då avskjutning och plan ofta är väldigt långt i från varandra. Problemet är även att inte Lst beslutar om planerna, vilket gör att vi saknar påverkansmedel vid dåliga planer samt dålig måluppfyllnad.”

Ibland pratas det om måluppfyllnad som om det enbart handlade om hur den totala tilldelningen fördelas inom KSO:t, vilket förstås inte är fallet. Det kan också vara så att man helt enkelt satt en hög målsättning – kanske snarare en vision än en miniminivå. Det är förstås trivialt lätt att uppfylla en låg målsättning, givet att man fördelar rätten att jaga på ett funktionellt sätt, men om man önskar skjuta många djur och få ner populationen (till exempel på grund av att det är stora skador inom området) är det kanske bättre att sätta en hög målsättning och hoppas att man lyckas, snarare än att ge upp redan från början och sätta en låg målsättning. Det kan även vara så att det, inom vissa KSO, är känsligt att ge en intern tilldelning som avviker alltför mycket från den planerade avskjutningen. I de fall den interna tilldelningen genomförs utifrån rättvisepincipen, och det således ofta inte är rimligt att tro att den faktiska avskjutningen ska motsvara den interna tilldelningen, kan det eventuellt vara så att styrelsen sätter en fiktiv målsättning utan faktisk ambition att uppnå den.

Det är således inte helt lätt att tolka vad låg måluppfyllnad innebär och kanske, åtminstone i vissa fall, är den inte ens problematisk. Det verkar dock vara så att måluppfyllnaden blir bättre med tiden. I Södermanlands län, där man nu har en relativt lång erfarenhet av kronhjort, hade föregående års fastställda skötselplaner en uppfyllnadsgrad på hela 88 procent.

5.2 Älgförvaltningsområde

Älgförvaltningsområden etablerades i och med 2012 års älgjaksreform och utgör en nivå mellan länsstyrelsen och älgskötselområden inom älgförvaltningen. Älgförvaltningsområdet (ÄFO) ska vara stort nog för att rymma en egen älgstam (cirka 50 000 hektar i södra Sverige och 100 000 i norra) samt bör avgränsas med avseende på älgens rörelsemönster – det vill säga det bör vara *ekosystembaserat* -vilket gör att många ÄFO sträcker sig över länsgränser. I varje ÄFO sitter en älgförvaltningsgrupp (ÄFG) bestående av sex ledamöter, vanligtvis tre representanter för markägare och tre för jägarintresset. En av markägarrepresentanterna är ordförande samt har utslagsröst vid oenighet. ÄFG tar efter samråd med älgförvaltningsområdets lokala jaktområden fram en älgförvaltningsplan för sitt ÄFO. ÄFG ska i upprättandet av älgförvaltningsplanen bland annat ta hänsyn till fodertillgång och skadenivåer på skog, viltolyckor och predation från rovdjur. Slutligen är det älgförvaltningsgruppens uppgift att belysa eventuell diskrepans mellan det samlade utfallet

av älgskötselplaner och älgförvaltningsplanen samt att föreslå arealgränser för tilldelning till licensområden.

Dessa älgförvaltningsgrupper har dock på sina håll blivit involverade i kronhjortsförvaltningen och utför där ungefär samma funktion som de gör för älg (förutom att föreslå arealgränser för tilldelning till licensområden, då sådana inte finns inom kronhjortsförvaltningen). Det verkar vara mer sannolikt att en ÄFG är involverad i kronhjortsförvaltningen ju större den lokala kronhjortspopulationen är, även om det också finns ÄFG som är involverade i kronhjortsförvaltning trots en relativt liten kronhjortspopulation med avsikt att hålla nere stammen. Generellt sett verkar de ha fått denna uppgift på egen begäran. En representant för en ÄFG uttryckte att:

”Det var på vårt initiativ för att vi visste att kron ökade vilket markägarna kände av. Det var minimal tilldelning, det är ett fint vilt därför sköt de inte. Då skulle fler få skjuta och lst skulle vara mer generösa med tilldelningen.” (ÄFO, Östergötland)

På andra håll är det länsstyrelsen som velat att ÄFG tar sig an kronhjortsskötselplaner, vilket visat sig inte fungera på grund av bristande intresse. Enligt en länsstyrelse så utsågs dock mer villiga representanter för den nya mandatperioden.

”Problemet var att vissa älgförvaltningsgrupper inte vill reglera kronviltet. Nu är det nya grupper med annan inställning.”

Då ÄFG har kontakt med de olika ÄSO:na (vilka generellt sett sammanfaller med KSO:n) vare sig de hanterar kronhjort eller inte så är det relativt enkelt för dem att även föra en diskussion kring målsättningar för kronhjortsstammen. ÄFG måste även, åtminstone till viss del, ta hänsyn till kronhjortsstammen antingen de är iblandade i att påverka tilldelning och jaktmetoder eller inte. En ÄFG-representant som vi pratat med menade att de, både inom gruppens eget arbete och då de var ute och pratade med ”älg- och kronhjortsskötselområden”, hade perspektivet att målsättningar angående älg- och kronhjortspopulationen inte kan tas oberoende från varandra. Området har, enligt deras mening, en viss mängd foder och en viss acceptans för skador – och ”älg- och kronhjortsskötselområden” måste då välja hur de ska använda sig av det utrymmet. Om man vill ha mer kronhjort måste man välja att ha mindre älg och vice versa.

5.3 Länsstyrelsen

Enligt § 49 i föreskrifterna ska länsstyrelsen, i de län där det förekommer kronhjort, fastställa en målsättning för skötseln av länets kronhjortsstam, och enligt § 50 ska utformningen av den målsättningen ske i samrådan med markägarnas och jägarnas organisationer. Om ett läns kronhjortsstam utgör en del av ett större bestånd som uppehåller sig i flera län bör länsstyrelsen även,

enligt § 55, samråda med övriga berörda länsstyrelser för att om möjligt nå en gemensam målsättning för skötseln av kronhjortsbeståndet.

Enligt jaktlagsutredningens enkät är det endast sju länsstyrelser (41 %) som har en fastställd målsättning med förvaltningen/skötseln av länets kronhjortsstam.

Bland de länsstyrelserepresentanter vi intervjuat (vilka ej utgör ett representativt urval) har fyra av nio länsstyrelser en fastställd målsättning. En av dem har en övergripande klövviltsplan som omfattar älg, vildsvin samt kron- och dovhjort. Ytterligare en vill skapa en flerartsförvaltning för sina klövviltsplaner.

”Vi har planer för älg, vildsvin och kron, men vi sade på senaste viltförvaltningsdelegationsmötet att vi kanske borde ha en amförvaltningsplan likt den de har i Östergötland.”

Övriga länsstyrelser planerar i skrivande stund arbetet med att fastställa målsättningar för länens skötsel av kronhjorten. Flera av de länsstyrelser som arbetar för att fastställa målsättningar vill verka för en samförvaltande plan.

”Man måste tänka på samförvaltning på något sätt. Våra ÄSO är gamla, samma personer, de måste tänka att de förvaltar olika djur på samma område.”

5.3.1 Arbetsinsats

Hur mycket tid och ansträngning som läggs på kronhjort varierar förstås från länsstyrelse till länsstyrelse. De län vi talat med täcker stora delar av landet där kronhjorten har sin förekomst och utbredning. I vissa län är förekomsten och utbredningen stor medan den är liten i andra län. Vissa län har en ung stam medan andra har haft en större förekomst och utbredning i decennier. Detta påverkar också länsstyrelsernas arbetsinsats vad beträffar kronhjortsförvaltningen.

Det ska dock tilläggas att oavsett graden av förekomst och utbredning av kronhjorten lägger länsstyrelsen ned betydligt mindre tid och resurser på kronhjorten än på älg. Mellan tummen och pekfingret anger handläggarna vi talat med att de lägger ned cirka två till åtta personveckor per år. Detta kan jämföras med att några handläggare menar att de lägger nästan resterande arbetstid på älgförvaltningen. I något län lägger handläggarna ned mer tid på dovhjort än kronhjort. Det som handläggarna lägger ned sin arbetsinsats på inom kronhjortsförvaltningen är främst att granska och godkänna inkommande planer samt behandla skyddsjaktsansökningar i de fall det är aktuellt.

”Det är ju bara planerna. Skyddsjaktsärendena också men de är få. ... Jag lägger mer tid på skydds jakt på dovhjort än på kron”

”Två till tre veckor per person. Idag är vi två. Resten läggs på älgen. De frågorna dominerar idag. Vi har inte mycket rovdjur heller.”

5.3.2 Finansiering

Till skillnad från förhållandet inom älgförvaltning, där både länsstyrelsens arbete såväl som andra aktiviteter förknippade med förvaltningen av älg, har en utpekad finansieringskälla via fällavgiften för älg så ska kronhjortsförvaltningen finansieras via länsstyrelsens generella anslag. Att detta påverkar förutsättningarna för länsstyrelsens tjänstemän att lägga tid på detta behöver knappast nämnas.

Samtliga intervjupersoner menar att allt arbete med kronhjortsförvaltningen finansieras av myndighetens allmänna ramanslag. Detta förklarar delvis också arbetsinsatsens storlek.

”Nej ingenting. Det saknas helt i systemet. På älg har vi registrerings- och fällavgifter som ska stå för administrationen. För kronet har vi noll kronor. Pengarna kommer bara från regeringen rent allmänt. Det räcker inte till. Vi jobbar på en minimal nivå. Vi gör bara det vi måste.”

”Vi har knappt fällavgifter som finansierar älgförvaltningen så det är förvaltningsanslaget som går in och täcker.”

På frågan om befintlig finansiering är tillräcklig svarar de allra flesta att den inte är tillräcklig för att bedriva en aktiv förvaltning, skapa förutsättningar för samverkan och öka kunskapen hos de aktiva i kronskötselområdena.

”Nej, det är ju därför vi gör det på en minimal nivå”

”Det är inte okej. Ska vi vara ute och utbilda och så vidare måste vi ha resurser.”

Inom några län anses ramanslaget räcka till, men det är inget som är skrivet i sten utan något som behöver ändras i takt med att klövviltstammarna förändras, menar en intervjuperson.

”Det är tillräckligt i dagsläget (för länet), dock på gränsen. Ökar kronhjortstammen och om fördelningen mellan klövviltarterna förändras så kommer det att direkt att påverka läget. Till exempel om älgen minskar på bekostnad av kronhjort så kommer det vara svårt att motivera ökade fällavgifter för älg då ökande kostnader i förvaltningen indirekt påverkas av en annan art.”

Otillräckliga resurser är idag ett dilemma. Å ena sidan innebär det, tillsammans med begränsande föreskrifter, en relativt passiv och otillräcklig förvaltning. Å andra sidan är det få som tror att en fällavgift på kronhjort skulle leda till annat än minskad avskjutning och ouppfyllda mål.

”Kan bli kontraproduktivt med fällavgift då det kan sänka avskjutningen. Då kanske man skjuter fem och inte tio. I viltförvaltningsdelegationen har markagarintressena uttryckt rädsla att det kan blir så.”

5.3.3 Styrmedel

Enligt jaktlagsutredningens undersökning så har inget kronhjortsskötselområde avregistrerats, vilket inte är så konstigt då ingen av länsstyrelserna som

vi har pratat med anser att de har rätt att avregistrera ett sådant. Medan det inom älgförvaltning finns en paragraf om avregistrering (den så kallade 10-procentregeln) – och länsstyrelserna anser att de har möjlighet att använda denna angående älgskötselområden – så finns inget motsvarande angående kronhjortsskötselområden. Vissa länsstyrelser har nämnt frånvaron av ett sådant mandat, eller någon sådan paragraf, som ett hinder för deras möjlighet att styra kronhjortsskötselområdena.

”Vi kan bara bilda KSO men sedan har vi inga påtryckningsmedel som vi har till exempel i älgförvaltningen. Vi kan ju avregistrera ett ÄSO om de missköter sig.”

Det länsstyrelsen kan styra över är huruvida de godkänner planerna, men då de vare sig vet hur jaktsamverkan fungerar (se avsnitt 5.1.5.) eller storleken på den lokala kronhjortspopulationen (på grund av låg kvalitet på skötselplanerna, se 5.1.4., och begränsad inventering, se 5.4) så känner de generellt sett inte att de har tillräcklig insikt för att avslå någon plan. Vissa länsstyrelser menar till och med att de inte känner att de har mandat att neka en planerad avskjutning, medan andra är osäkra ifall de kan göra det.

Jag tror vi kan neka en skötselplan. Mer troligt skulle vi begära ytterligare underlag tills planen är tillräckligt bra. Men kommer det inte sådan information så tror jag att vi kan neka. Men det är otydligt i föreskrifterna vilket stöd vi har att fastställa en plan. Det står att vi ska ta in en skötselplan vart tredje år när vi har ett KSO (Örebro).

Det är även otydligt vad en icke godkänd skötselplan skulle innebära för kronhjortsjakten inom KSO:t. Skulle det innebära att man inte får skjuta kronhjort inom KSO:t?

5.4 Inventering

5.4.1 Populationsstorlek

Ingen av de länsstyrelser vi varit i kontakt med har någon tydlig bild av förekomst och utbredning av kronhjorten. Siffrorna de uppskattar är därför mycket osäkra. Som mest uppskattas stammen till cirka 5 000 djur i ett län, men i de flesta län kan handläggarna inte säga hur många djur det finns eftersom det saknas kostnadseffektiva inventeringsmetoder. Intervjupersonerna är dock generellt sett övertygade om att stammarna växer, något som både ökade skador orsakade av kronhjort, Kronobs och ökande avskjutningar tyder på.

”Den växer. Det kan vara utbredning till nya områden och ökning i befintliga områden. För två år sedan gjorde vi en enkät till alla ÄFO – där de fick uppskatta hur mkt kron de hade och sedan satte vi det på en karta”

”Den växer, de har större problem med skador. Vågar inte lägga in mer i det, det är hörsägen. Historiskt vet jag inte, vi har haft KSO sedan man kunde bilda dem. Innan dess begärde vi inte in avskjutningsdata. Vi hade inte resurser tidigare att ta hand om data.”

5.4.2 Avskjutningsstatistik

Enligt jaktlagsutredningens enkät rapporterar cirka 80 procent av alla KSO:n avskjutning till länsstyrelserna.. I tretton län (76 %) görs en fortlöpande sammanställning över avskjutningen, men det förekommer inte någon länsövergripande systematiserad populationsövervakning motsvarande exempelvis ”Älgobsen”.

Rapporterad avskjutning är heller inte systematiserad som i älgförvaltningen. Det finns alltså ingen motsvarande nationell databas likt länsstyrelsernas älgdata.se. Snarare handlar det om att enskilda KSO hör av sig via mail eller telefon. Länsstyrelserna sparar uppgifterna vanligtvis i en excelfil.

5.4.3 Skador

Enligt jaktlagsutredningens enkät är det endast tre länsstyrelser som säger att de känner till att det genomförts någon form av inventering av skador eller kostnader av kronhjort, endera genomförda av KSO, skogsägarförening eller skogsstyrelsen. Tolv länsstyrelser (71 %) anger dock att det framförts till dem att kronhjort medför skador på skog eller gröda.

5.5 Kunskap

Många av våra intervjupersoner menar att kunskapen – angående till exempel inventeringsmetoder, jaktmetoder och skadeförebyggande åtgärder - generellt sett är låg bland dem som är inblandade i kronhjortsförvaltningen. Detta gäller för alla inblandade, såväl bland jägare och markägare som bland handläggarna själva. De senaste åren har dock flera länsstyrelser tagit initiativ till en kunskapsuppbyggnad. Intresset för att lära sig mer om kronhjorten bland jägare och markägare är stor. Kunskap betraktas också som en nyckel för att öka avskjutningarna innan populationerna hinner växa sig för stora.

”Kunskapen byggs upp succesivt i förvaltningens olika nivåer. Länet är i rätt gynnsamt läge eftersom det är stort fokus på kronhjort och kronhjortskador i andra län. Kunskapen kan förmodligen byggas upp innan kronhjortstammen når för höga populationstätheter. Det finns ett stort behov av att bygga kompetensen innan skadeproblemen växer!”

Enligt vissa intervjupersoner är ett resultat av det låga kunskapsläget att man på sina håll jagar kronhjort på samma sätt som man jagar älg, vilket i sin tur leder till att man har svårt att lyckas uppnå sin planerade avskjutning. Representanter för jägarnas organisationer anser dock att detta även varit ett tydligt mönster angående jakten på vildsvin, då vildsvinsstammen spritt sig till nya områden, men menar att ett minst lika tydligt mönster har visat att jägarna rätt snabbt lärt sig hur man bör hantera den nya arten. Jägarorganisationernas representanter, liksom övriga intervjupersoner, anser dock att kronhjort är ett relativt svårjagat vilt – det vill säga att det kan ta lite längre tid, jämfört med till exempel vildsvin, att komma till insikt angående hur man bäst går tillväga i jaktsammanhang.

Som nämnts tidigare finns även vissa svårigheter med inventering av kronhjort, och när denna inneboende svårighet kombineras med låg förståelse av problemen riskerar resultaten bli ännu sämre. Jämfört med älg finns det inte några utpekade tillförlitliga metoder, och ännu mindre några mer detaljerade riktlinjer angående hur man bör gå tillväga. Det pågår dock arbete, bland annat av svenska jägarförbundet i samarbete med Naturvårdsverket, för att ta fram kunskap om detta.

De länsstyrelser vi har pratat med har inte heller något informationsmaterial att sätta i händerna på vare sig jägare eller markägare. Många länsstyrelser har till exempel berättat om felaktigt utförda foderskapande åtgärder. Medan foderutsättning, rätt hanterad, eventuellt kan vara ett sätt att minska skador via en alternativ födokälla till kronhjorten, har en felaktig hantering av sådana åtgärder istället ofta enbart inneburit att man lockat till sig ett stort antal djur och därmed ökat skadorna inom området. Den senaste svenska sammanställningen av skadeförebyggande åtgärder genomfördes, enligt Jarnemo (Jarnemo 2014a) år 1968 (Lavsund 1968).

Flera länsstyrelser vill utföra aktiviteter för att öka kunskapen, men säger sig inte ha tid eller resurser för detta. Länsstyrelserna vill även ha bra informationsmaterial att dela ut, men ingen vi talat med har detta i dagsläget, trots att efterfrågan finns.

”Det efterfrågas. Vi har inte varit aktiva. vi har pratat om att göra det, vi har inte resurser för det. Vi skulle gärna vilja göra det. Ingen av oss har jobbat med kronhjort, inför Viltförvaltningsdelegationens möte har vi gjort ett särskilt pass med en forskare inför beslut om riktlinjer”

”Nej vi har inget sådant, det vill vi gärna ha, gärna om djurets biologi och utbredning och vilken föda den väljer, skador och hur man skjuter rätt djur. ”

6 Vad är problemen och vad bör förvaltningen syfta till att uppnå?

Om Naturvårdsverket eller annan aktör ska föreslå förändringar i regelverk och förvaltning måste dessa förslag syfta till att uppfylla något. Det finns dock, som sagt, inget förarbete, utredning eller liknande som uttrycker någon politiskt definierad värdegrund eller målsättning för den nuvarande kronhjortsförvaltningen. I frånvaro av en sådan har vi istället försökt lyssna på vilken problembild, värdegrund och vilka avvägningar respondenterna, explicit och implicit, ger uttryck för. Även om det förstås står var och en fritt att ta hänsyn till ytterligare aspekter, utöver dem vi lyfter i detta kapitel, eller att bortse från vissa av dem, så kan de vara värdefullt att veta vilka aspekter olika intressenter inom förvaltningen anser vara viktiga och ett eventuellt förslag således kommer att bedömas utifrån.

I detta kapitel kommer vi dels att sammanfatta de problem, önskemål och avvägningar som intervjupersonerna angivit som viktiga att tänka på, och som ibland redan beskrivits i de tidigare kapitlen, dels försöka beskriva hur vi tänker kring dem och vilken vikt vi lägger vid de olika aspekterna. Ytterligare ett syfte med detta kapitel är att vi, i förhållande till nästa kapitel där vi resonerar kring potentiella handlingsalternativ avseende hur en kronhjortsförvaltning skulle kunna vara strukturerad, inte ska behöva upprepa oss alltför mycket då samma typer av hänsynstaganden och avvägningar är relevanta med avseende på ett flertal områden och nivåer inom kronhjortsförvaltningssystemet.

6.1 Naturskydd

Medan i princip samtliga intervjupersoner anser att val av förvaltningssystem har effekt på stammens storlek och sammansättning – framförallt andelen vuxna handjur – är det få som tror att det är nödvändigt att se på frågan ur ett bevarandeperspektiv. Undantaget handlar möjligtvis om när och hur (jaktmetod) man bör få jaga, men även detta handlar mer om djurrätt/jaktetik än om mer biologiskt/ekologiskt inriktade bevarandenaspekter.

Det finns även farhågor om att en liten andel vuxna hanar i förlängningen skulle orsaka försenad kalvning, vilket i sin tur kan ha effekter på kroppstillväxt och ålder vid första reproduktion (och således sänka populationens reproduktionstakt). Det är dock få som tror att ens det som i deras mening är ”skräckscenariot” ur ett ekologiskt förvaltningsperspektiv – allmän jakt – skulle orsaka så stora problem att man kan utesluta det på grund av naturskyddshänsyn.

I det som följer refererar ”kvalitet” på kronhjortsstammen till huruvida den har den sammansättning som lokala jägare och markägare vill att den ska

ha, snarare än huruvida sammansättningen är ”naturlig” eller önskvärd med avseende på populationsdynamik/-genetik. Detsamma gäller med avseende på populationens storlek. En viltförvaltning bör förstås vara proaktiv snarare än reaktiv men vi ser inte att något i utgångspunkterna skulle ha en sådan effekt på populationsstorleken, sett över större områden, att ett bevarandeperspektiv skulle vara nödvändigt.

6.2 De totala skadorna och/eller koncentrationen av skador

Den huvudsakliga orsaken till det stora missnöjet med nuvarande kronhjortsförvaltning, åtminstone från markägarhåll, är förstås skadesituationen (främst skador på skog och gröda). Även om kronhjortsförvaltningen, i likhet med till exempel älgförvaltningen, förmodligen bör syfta till att uppfylla ett större antal målsättningar än att enbart minimera skadorna, tror vi att skadesituationen var den främsta orsaken till att Naturvårdsverket fick i uppdrag att se över föreskrifterna för kronhjortsförvaltning. Huruvida en förändring i förvaltningen kan antas påverka skadesituationen bör således, i vår mening, väga mycket tungt i övervägandet av huruvida regeländringen är önskvärd eller inte.

Skadeproblematiken angående skador på skog och gröda har dock (åtminstone) två dimensioner: den totala storleken på skadorna och koncentrationen av skador.

I den mån skadeproblematiken främst handlar om koncentrationen av skador borde förvaltningen i första hand förändras med sikte på att sprida de fysiska och/eller finansiella kostnaderna av skadorna och i andra hand på att minska de totala skadorna. Om det är de totala skadorna, snarare än koncentrationen, som är problemet så borde förändringar i förvaltningen främst handla om att minska de totala skadorna medan relativt lite tankearbete kan riktas mot att sprida dem. Om det skulle visa sig att en skadeförebyggande åtgärd, till exempel att störa/skrämma bort kronhjort från ett område, enbart leder till att sprida skadorna över ett större område, så har man löst skadeproblemet i den mån det handlar om koncentrationen av skador, men inte påverkat det i den mån det handlar om den totala mängden skador.

Vår bild är att det i hög grad handlar om koncentrationen, snarare än den totala omfattningen av skadorna, som i dagsläget är det stora problemet. Detta är även det problem som de flesta respondenter anser att eventuella förändringar i kronhjortsförvaltningen i första hand bör rikta in sig på att lösa.

Kronhjortsstammen växer dock fortfarande. Även om den totala skadenivån fortfarande är på acceptabla nivåer bör förvaltningen inte vänta på att den blir oacceptabel innan man försöker hitta sätt att kontrollera den.

En tredje dimension på skadeproblematiken, som vi här enbart vill nämna utan att gå närmare in på den (men som diskuteras senare), är att en ”oacceptabel nivå” på skador (i förhållande till, eller oberoende av,

jaktmöjligheter/jaktinkomster) refererar till en subjektiv uppfattning av hur stora skadorna är snarare än någon objektiv nivå.

6.3 Lokal förankring

Kronhjortsskötselområden är, som sagt, i likhet med älgsskötselområden generellt sett för små för att täcka in en ”egen stam”. Det finns således en risk för en ”allmänningarnas tragedi”-situation eller åsikten att *skjuter vi inte inom vårt område så skjuts de inom det närliggande området*. Områden som är stora nog att omfatta en egen stam kan dock vara för stora för att enskilda intressenter ska känna att de är delaktiga, har inflytande och närhet till besluten. Inom älgförvaltningen anses en sådan lokal förankring vara viktig nog för att man ska ha en nivå (älgskötselområden) under den som avser att täcka en hel älgstam (älgförvaltningsområden). Vissa respondenter menar dock att detta, på grund av kulturella och historiska faktorer, är mindre viktigt för kronhjort än vad det är för älg. Enligt dessa respondenter skulle jägarna vara mer villiga/ha högre acceptans för att få tilldelning eller direktiv från ovan utan att själva vara med och bestämma om storleken på avskjutningen, än vad de skulle vara angående älg.

6.4 Individuell rådighet eller kollektiva beslut

Då fler än en jägare, vilket oftast är fallet, jagar en och samma stam så måste man, i den mån det finns oenighet, göra en avvägning mellan individens rådighet och majoritetens önskemål.

Till skillnad från älg är argumenten för kollektiv beslutsfattande svagare vad beträffande kronhjort, eftersom kronhjortens skadeverkningar ofta är väldigt lokala. Även om koncentrationen av, och skadorna orsakade av, älg varierar över landskapet så blir utfallet avseende skador och skjutillfällen generellt sett någorlunda liknande för de inblandade aktörerna. Om till exempel ett ÄFO beslutar om en större älgstam blir konsekvenserna för de olika aktörerna inom området åtminstone någorlunda lika. Då ett KSO beslutar om en viss förvaltning av kronhjort kan konsekvenserna däremot skilja sig avsevärt för inblandade aktörer. Ett kollektivt beslutsfattande kring kronhjort kräver således i större utsträckning att hänsyn tas till de konsekvenser det har för andra personer än en själv.

Individuell rådighet handlar inte enbart om att förhindra skador hos den enskilda, utan i minst lika stor utsträckning om att individen inte ska känna sig maktlös inför situationen. Att ha rätten och möjligheten att försöka skydda sig kan vara värdefullt även om man misslyckas.

6.5 Representation och inflytande

I vår diskussion om handlingsalternativ kommer vi att utgå från att det inte finns några objektiva områdesövergripande (det vill säga som gäller för alla KSO) målsättningar. Om målet med kronhjortsförvaltningen till exempel skulle vara att det inte får finnas mer kronhjort än vad som, givet fodertillgång och skyddsåtgärder, är förenligt med i medeltal X procent skadenivå på stammar över Y år, skulle mycket av vår kommande diskussion se väldigt annorlunda ut.

En stor majoritet av respondenterna anser dock att den rätta nivån på skador och kronhjortsstam är den nivå de lokala aktörerna kommer fram till är acceptabel. Att varje område kan sätta nivåer som passar just *dem* är förstås en fördel – varför skulle någon vilja tvinga på *dem* nivåer som inte passar *dem*?

Ett problem, som vi ser det, är att få respondenter har någon närmare idé om vilka *de lokala aktörerna* är – eller ens vilka *de lokala aktörerna* idealt sätt borde utgöra. Borde alla boende inom området ha samma inflytande? Borde jägar- och markägarintresset ha samma inflytande eller borde varje enskild jägare och markägare ha lika stort inflytande (vilket skulle innebära att markägarna knappt har något inflytande alls i de fall där en enda person/institution äger all mark inom ett området)? Borde olika markägare ha samma inflytande oavsett hur stort markinnehav de har eller hur pass koncentrerade skadorna är till den del av området där de äger mark? Om det finns en tanke kring vilka individer eller intressens preferenser som ska få definiera den rätta nivån på till exempel kronhjortsstammen, och detta gäller för alla områden, så kan vi med tillförsikt säga att detta inte är fallet i dagsläget. De individer och intressen som främst definierar nivån skiljer sig väldigt mycket åt från område till område. Inom älgförvaltningen, på ÄFO nivå, är *de* däremot definierade; tre representanter för jägarintresset och tre representanter för markägarna, där de senare även har en utslagsröst. Det finns förstås problem med att få en korrekt representation inom ÄFO, då en representant för markägarintresset mycket väl kan ha sympatier med jägarintresset (eller till och med själv vara jägare) och vice versa. Vilket inflytande de olika intressena bör ha är inte heller speciellt väl definierat. Hur mycket inflytande bör jägarna ha då de ska ta fram en plan i samråd, då markägarsidan ändå har en utslagsröst? Att man ska ha en viss representation, att man ska ta fram planen i samråd och att det ena intresset har en utslagsröst gör det dock ytterst mycket mer väldefinierat än vad som är fallet inom KSO och ÄSO.

Vissa personer vi pratat med definierar gruppen som ska sätta målsättningarna utifrån ett processperspektiv. Tanken är, grovt sett, att de som har intresse av hur kronhjorten förvaltas ser till att få inflytande på ett eller annat sätt, till exempel genom att ta del i planering/styrelsearbete, göra sig hörd vid samrådsmöte eller genom att helt enkelt rapportera avvikande mening till länsstyrelsen. Då intressenterna alltid, i värsta fall, kan kontakta länsstyrelsen direkt utan att gå via KSO:ts styrelse så har man främst sig själv att skylla om man inte gör sin röst hörd. Vi ska visserligen inte låta det perfekta vara det

godas fiende, men vi har i en tidigare utvärdering av älgförvaltningen kommit i kontakt med tillräckligt många ÄSO:n där detta inte fungerat speciellt bra. Olika röster/intressen har haft svårt att göra sig hörda även då de försökt och enskilda små markägare har till exempel inte haft orken att ta sig an frågan själva trots att det kanske hade varit rimligt ur det lokala markägarkollektivets synvinkel (en så kallad ”fångarnas dilemma”-situation). Vi anser därför att det i praktiken riskerar bli godtyckligt vem det är som bestämmer.

Även om processen med att ta fram målsättningar skulle fungera bra på så sätt att länsstyrelsen får reda på alla avvikande meningar, krävs det lika fullt någon sorts idealbild av vilka som borde ha inflytande för att man ska kunna bedöma huruvida planen tagit hänsyn till åsikter som borde ha vägts in eller inte.

6.6 Aktivt förvaltnad eller inte?

Även om de optimala strategier som den danska studien simulerar knappast är möjliga att genomföra i praktiken så visar de på att väldigt olika utfall med avseende på kvalitet och antal avskjutningar per 100 djur i vinterstammen är möjliga. Det är således rimligt att tro att en aktiv, koordinerad och målinriktad förvaltning kan innebära stora skillnader i antalet, och typen av, avskjutningar jämfört med ett utfall som kommer till av att var och en gör lite som de själva vill.

Vilket utfall en frånvaro av målstyrd förvaltning leder till, jämfört med utfallet av en målstyrd förvaltning, är dock mycket oklart och varierar förmodligen från område till område. Kanske ökar stammen, till exempel på grund av att markägarna inte kan få igenom en avskjutning av hindar, och kanske minskar stammen, till exempel på grund av att vissa jägare som tidigare var begränsade i sin avskjutning nu skjuter mer. Det blir dock vad det blir, vilket inte nödvändigtvis sammanfaller med vad intressenterna inom området hade önskat med avseende på storlek och sammansättning (även om det inte är rimligt att tro att man helt kan bestämma det med en aktiv förvaltning heller).

Om vi definierar en aktiv förvaltning av kronhjort som att två eller flera personer arbetar mot samma mål så måste intressenterna sätta dessa mål, eventuellt genom att en eller flera intressenter kompromissar med avseende på vad som ska uppnås, samt få samtliga personer att faktiskt arbeta mot de uppsatta målsättningarna.

6.6.1 Forum och nätverk för beslutsfattande

Det finns förstås inget som hindrar en grupp personer med liknande intressen från att sätta sig ner och diskutera gemensamma målsättningar. Det är dock betydligt troligare att det faktiskt händer om det finns något existerande forum eller nätverk utformat för att ta upp just denna typ av frågor. Det är även troligare att intressenterna kan få till en sådan diskussion ifall utfallet av diskussionen påverkar en själv vare sig man vill det eller ej, samt om intressenterna, genom sin medverkan, kan påverka andras agerande mot den gemensamma

resursen. Om det inte finns någon naturlig mötesplats, och om det inte finns några större förhoppningar om att man ska kunna implementera det man beslutar, så är det rimligtvis mindre sannolikt att man får till någon diskussion kring målsättningar.

6.6.2 Styrning

Givet att en stam ska förvaltas mot en målsättning, antingen denna har beslutats kollektivt och gäller över ett flertal fristående områden eller har beslutats av ett enskilt jaktlag och/eller enbart gäller för ett mindre område, måste man få de olika aktörerna att agera i överensstämmelse med vad som beslutats.

Även om samtliga aktörer inom ett område skulle vara helt överens om att det är önskvärt med till exempel en högre andel vuxna handjur, kan det ligga i den enskilda jägarens intresse att trots detta skjuta ett vuxet handjur. Ett enskilt handjur gör ingen större skillnad avseende stammen som helhet, men om alla tänker likadant blir det totala utfallet förstås signifikant annorlunda än om samtliga skulle ha begränsat sin avskjutning.

Desto tydligare sociala normer och desto högre legitimitet förvaltningsmålsättningen har, och desto mindre och mer sammanhållen den grupp aktörer som ska följa normen/målsättningen är, desto mindre är generellt sett behovet av mer formella styrmedel.

6.7 Flerartsförvaltning

Många intervjupersoner önskar sig ”klövviltsskötselområden” eller till och med ”viltsskötselområden”. I det som följer refererar ”flerartsförvaltning” dock främst till flerartsförvaltning av kronhjort och älg. Orsaken till att vi tar upp flerartsförvaltning i detta kapitel, snarare än i nästa, är att vi inom ramen för denna utvärdering inte kommer att analysera någon fullt ut integrerad förvaltning utan snarare en parallell förvaltning. Vi kommer således inte att prata om till exempel ett klövviltsskötselområde, utan snarare om eventuella speciella behov angående reglerna kring ett kronhjortsskötselområde då detta även sammanfaller med ett älgskötselområde.

Det första argumentet mot flerartsförvaltning av älg och kronhjort handlar om deras olika rörelsemönster, och att administrativa områden baserade på dessa således inte sammanfaller. Detta argument är dock inte speciellt relevant med avseende på kronhjort- och älgskötselområden då båda vanligtvis är för små för att omfatta en egen stam. Vanligtvis beror gränserna på sociala snarare än ekologiska faktorer. Det är något mer relevant med avseende på älgförvaltningsområden, ifall man såsom vissa redan gör skulle använda sig av dessa för kronhjortsförvaltning, men som vi tidigare beskrivit så anser länsstyrelserna inte att detta är något större problem.

Ett mer relevant argument med avseende på KSO och ÄFO är att ÄFO:t inte alltid är funktionellt för jaktsamverkan med avseende på kronhjort. Om kronhjort enbart finns inom en del av ÄFO:t, och man har ett ”rättsvetänk”,

det vill säga arealbaserad tilldelning, så är det svårt att uppfylla avskjutningen. Såsom vi beskrev i avsnitt 5.1 om kunskap, finns det orsak att tro att det är ett övergående problem i områden där stammen etablerar sig. I de fall målet är att hålla borta stammen skulle det dock kunna bli något mer problematiskt.

Ytterligare ett argument mot flerartsförvaltning är en rädsla att kronhjort då inte skulle få den uppmärksamhet och omtanke den förtjänar. Om förvaltningsgruppens huvuduppgift är att förvalta älg skulle kronhjorten kanske bara beröras som hastigast på slutet. Om förvaltningsgruppens deltagare är där på grund av att de har intresse och kunskap om älg är de inte heller nödvändigtvis rätt personer för att förvalta kronhjort vilket kräver en annan kunskap.

Att samma grupperingar är ansvariga för både kronhjort och älg är dock, ur länsstyrelsens synvinkel, en bra sak för att underlätta arbetet och minska kostnaderna för administration. Om ÄSO:t/KSO:t vill ha två olika arbetsgrupper, en som sköter älg och en som sköter kronhjort, står länsstyrelserna förstås inte i vägen för det, men de vill att en gruppering sköter kontakt och kommunikation med länsstyrelsen för att på så sätt ha ett mer hanterligt antal individer att kontakta och bygga relationer med. De vill även att båda områdena ska överlappa varandra geografiskt för att personalen på länsstyrelsen ska kunna ha viss kännedom om hur området ser ut – något som blir svårare ju större antalet administrativa områden är.

Slutligen; Det stora argumentet för flerartsförvaltning är förstås att man vid till exempel förvaltning av älg måste ta hänsyn till annat vilt, däribland kronhjort, oavsett om det är dem i älgförvaltningen själva som ska planera för kronhjorten eller inte. Detta gäller förstås i högsta grad om man, såsom inom ÄFO:t vi beskrivit tidigare, gör avvägningar mellan förekomsten av älg och kronhjort. Detta underlättas om man planerar för de två arterna inom samma område, tar upp dem på samma möten och i högsta grad om planeringen utförs av samma personer.

6.8 Skillnader i förutsättningar

Det finns stora skillnader i kronhjortspopulationernas utbredning och täthet över landet – både avseende absoluta nivåer och hur stora de är i relation till annat vilt. Hur mycket ansträngning och tankearbete de olika aktörerna är villiga att ägna kronhjort beror på båda faktorer. En hög absolut nivå gör att förändringar i förvaltningsmålsättningar, antingen dessa sätts inom KSO:n eller via kommunikation mellan enskilda jaktlag och markägare, har en relativt stor effekt på skador och skjuttilfällen. En hög nivå i förhållande till annat vilt gör att man allokerar en stor andel av den tid och kraft som läggs på viltförvaltning och jakt till kronhjort. Vi har tidigare, i avsnitt 5.5, beskrivit hur den absoluta och relativa storleken på kronhjortspopulationen ofta påverkar vilka jaktmetoder som använts och det kan även finnas skäl till att ha ett mer flexibelt, eller mer differentierat, regelverk på grund av dessa och liknande skillnader över landet.

Det finns även stora skillnader i till exempel markägarstruktur (och maktstrukturer) och markanvändning (och skadekänslighet).

6.9 Behovsstyrt eller myndighetsstyrt?

Det vi här menar med ”behovsstyrt” handlar om att försöka ge de lokala aktörerna så stort faktiskt handlingsutrymme som möjligt. För att lyckas genomföra vissa saker, eller ha ett visst handlingsutrymme i praktiken, så räcker det dock inte nödvändigtvis med en frånvaro av förbud – utan intressenterna kan behöva ha tillgång till vissa verktyg. Det handlar om att försöka se till att intressenterna faktiskt kan utföra det de vill utföra, antingen det handlar om allmän jakt eller en mer aktiv, målstyrd förvaltning, samt att ambitionsnivå – avseende planering, målsättningar och hur mycket av systemet man använder sig av – sätts utifrån vad aktörer inom området efterfrågar snarare än av myndigheterna. Ett koncist sätt att sammanfatta det ovanstående skulle vara att säga att systemet är till för att skapa möjligheter till aktiv förvaltning snarare än att detta skulle vara, eller fri jakt för den delen, enda alternativ.

Det alternativa perspektiv som vi här kallar myndighetsstyrt, och som ofta efterfrågas av de länsstyrelserepresentanter vi intervjuat, handlar dock om att i större utsträckning sätta en standard – eller i alla fall en miniminivå – och att i större utsträckning kunna styra och kontrollera förvaltningen. Att vissa intervjupersoner vill ha större möjlighet att styra handlar dock inte om att de själva vill ha makt, utan om en omtanke om dem som kan komma i kläm eller skadas om förvaltningen sköts dåligt.

6.10 Ideellt engagemang – arbete eller nöje?

Kostnader förknippade med en mer eller mindre aktiv förvaltning kommer att diskuteras i nästa kapitel. Vi vill dock notera att den typ av kostnad som oftast lyfts handlar om länsstyrelsens kostnader för administration. Antingen man pratar om älg eller kronhjort måste denna kostnad dock vara en droppe i havet givet att man ser det ofantliga ideella arbetet som faktiskt arbete. Såvitt vi kan se så utförs det, för varje timma spenderad av en länsstyrelsetjänsteman, hundratals timmar av inventeringar och möten på ideell basis. Det är dock ytterst oklart i vilken utsträckning man bör se detta som ”arbete” – det vill säga en aktivitet som intressenterna helst hade undvikit att göra – och i vilken utsträckning man bör jämföra det med aktiviteter som känns roliga och meningsfulla för sin egen skull (till exempel se en film). I nästa kapitel kommer vi dock att anta att det, inom de flesta områden, finns individer som känner att aktiviteterna är någorlunda meningsfulla och att det är dessa individer som främst engagerar sig – samtidigt som vi kommer att försöka ha respekt för att detta inte nödvändigtvis alltid är fallet. Det finns förmodligen även stor skillnad mellan dem som är intresserade av jakten för dess egen skull

och dem som främst är intresserade av jaktutfallet i form av vilka konsekvenser det ger på skador av skog och gröda – där den första gruppen tycker att det är mer intressant än den andra.

6.11 Varför tycker intressenterna olika?

Det finns många skilda åsikter angående vilket förvaltningssystem, och vilka förvaltningsåtgärder, som är att föredra. Detta förklaras dels av skillnader i intressen/preferenser, dels av skillnader i den kontext olika aktörer verkar inom och, slutligen, av skillnader i vilket utfall man tror att olika typer av system eller åtgärder resulterar i.

6.11.1 Skillnader i intressen/preferenser

Olika aktörer har olika intressen. Ibland kan det som en person ser som ett problem vara något som en annan person ser som bra eller väl fungerande. En given kronhjortsstam kan till exempel inte samtidigt innehålla en stor andel hindar (och därmed ha en hög reproduktionstakt) och en stor andel hjortar (och därmed en stor potential för troféjakt). Tre grovt definierade intressen (enligt en förenklad bild av verkligheten) som ofta lyfts handlar om bevarande (Naturvård/biologisk mångfald), jord- & skogsbruk och, slutligen, jakt. Exemplet ovan, med målkonflikten angående stammens könsfördelning, ligger dock till stor del inom det så kallade ”jaktintresset” – och de tre nämnda intressena är således på intet sätt tillräckliga för någon uttömmande beskrivning av spridningen i intressen. Idealt sett finns det win-win-situationer, där alla kan få vad de vill, men ibland handlar det om att väga intressen mot varandra.

Det finns en uppfattning om att vissa aktörer och intressegrupper är ytterst fokuserade på ett av de ovan nämnda intressena – till exempel att vissa myndigheter såsom Naturvårdsverket och länsstyrelserna generellt sett är väldigt fokuserade på bevarande/biologisk mångfald, att vissa stora skogsbolag och intresseorganisationer för jordbruket enbart fokuserar på skadorna på skog och gröda samt att många enskilda jägare, och därmed även till exempel de KSO:n där jägarna har stort inflytande, enbart ser till jakten.

Även om vi inte har utvärderat skillnaderna på något systematiskt sätt så bedömer vi att det absolut ligger något i påståendet. Olika aktörer prioriterar helt klart olika saker. Vissa påståenden om hur pass ensidigt detta fokus skulle vara är dock högst överdrivna. Vi har till exempel pratat med jägare och jägarrepresentanter som lägger minst lika mycket vikt på bevarandaspekter som på jakt, brukare och representanter för jord- och skogsbruk som talar sig varma för viltbruk, och så vidare. Alla vi pratat med har dessutom, oavsett hur snävt deras eget intresse varit, varit högst medvetna om att ett långsiktigt säkrande av det egna intresset inte är möjligt utan att konsekvenserna även anses som rimliga för aktörer med andra intressen.

6.11.2 Skillnader i kontexten

Olika aktörer har, som sagt, olika intressen/preferenser och vill således ha olika utfall. Vilket utfall ett visst förvaltningssystem ger beror dock på kontexten – det vill säga den regionala ägarstrukturen, hur skadekänsligt området är, hur pass samordnade olika intressen är, lokala traditioner och normer och så vidare. Ofta antas att det förvaltningssystem olika aktörer vill ha skulle bero på deras intressen/preferenser, men det verkar finnas en nästan lika stor variation beroende på skillnader i den kontext de verkar i – det vill säga aktörer med samma intressen vill ha olika förvaltningssystem eftersom utfallet från ett specifikt förvaltningssystem förmodligen skulle se annorlunda ut inom respektive aktörs hemområde.

Medan sambandet mellan olika aktörers intressen och det förvaltningssystem de föredrar är relativt lågt, så förklaras en hel del av variationen om man dessutom ser till vilken kontext intervjupersonen, eller dem intervjupersonen representerar, verkar inom. Det förklarar dock långt från hela skillnaden och det verkar således finnas en variation i vilket utfall man tror att olika förvaltningsåtgärder ger upphov till. I vilken utsträckning detta beror på att man inte uppmärksammat vissa konsekvenser/variabler och i vilken utsträckning det beror på att man faktiskt är oense kring hur en förvaltningsåtgärd påverkar en specifik variabel, vet vi dock inte. Den första frågan kan denna utvärdering förhoppningsvis åtgärda genom en bred insamling av perspektiv, medan informationen i denna utvärdering knappast kommer att ha någon större påverkan på den andra frågan.

7 Diskussion: Handlingsalternativ

Det finns ett antal gemensamma nämnare där de allra flesta intervjupersoner är överens även om det finns några som tycker annorlunda. Nästan alla vi talat med är positiva till kronhjortsskötselområden, även om det kan behövas en del förändringar i detaljerna, och att den enskilde jordbrukaren bör få större möjlighet att skydda sig mot skador genom skydds jakt på, i första hand, kalv. De flesta är även positiva till tanken att förvaltningsmålet ska kunna vara att man håller kronhjort borta från området, i alla fall så länge detta förvaltningsmål är undantaget snarare än regeln. Intervjupersonerna är även överens om att det behövs inventeringsmetoder, både avseende populationen och av skadorna de orsakar, samt att man bör ta reda på effekter av olika skadeförebyggande åtgärder inklusive jakt.

Det finns skilda meningar angående flerartsförvaltning av älg och kronhjort (och andra arter) och i denna utvärdering analyserar vi dem som två separata system. De flesta länsstyrelser kräver dock mer eller mindre att KSO:n följer ÄSO:ns gränser (där ett KSO kan bestå av ett eller flera ÄSO:n), och använder sig även ofta av ÄFO:n, vilket gör att man i frånvaro av större regeländringar måste utgå från att kronhjort och älg hanteras av samma personer inom samma administrativa områden. Det finns även skillnader i synen på en mer utökad skydds jakt.

Den stora, komplicerade, frågan är vad som ska gälla utanför kronhjortsskötselområden. Förutsättningarna för den som vill förvalta kronhjortstammen, och förutsättningarna för att få grannarna att ansluta sig till ett kronhjortsskötselområde, ser förstås fullständigt olika ut beroende på vad som gäller för den som inte är med. En annan fråga där det inte direkt finns någon samsyn är angående hur man bör finansiera en kronhjortsförvaltning.

I det som följer kommer vi försöka beskriva olika handlingsalternativ, eller olika sätt att organisera förvaltningen, samt diskutera vilka konsekvenser vi bedömer att de skulle få.

7.1 Administrativa områden

I det som följer använder vi begreppet ”skötselområde” (SO), eller kronhjortsskötselområde (KSO), för att referera till ett område av den storlek som är vanligt bland nuvarande kronhjort- och älgskötselområden – det vill säga generellt sett för små för att omfatta en ”egen viltstam”. Vi kommer vidare att använda begreppet förvaltningsområde (FO) för att referera till ett område som är stort nog för att omfatta en egen stam. Antingen man väljer att ha en eller två nivåer under länsstyrelsen inom kronhjortsförvaltningen är det troligtvis ändamålsenligt att även använda sig av ett sådant språkbruk i föreskrifter och riktlinjer. Om man väljer att enbart ha en nivå under länsstyrelsen,

och detta område ska vara stort nog för en egen stam, så bör man avveckla begreppet KSO till förmån för kronhjortsförvaltningsområden (KFO)¹.

I den mån lokal förankring – det vill säga att enskilda intressenter ska känna att de är delaktiga, har inflytande och närhet till besluten – är lika viktigt inom kronhjortsförvaltning som inom älgförvaltning, behövs troligtvis, liksom för älg, två nivåer under länsstyrelsen. Vi ser dock inte att det skulle vara möjligt att ha separata KSO:n och ÄSO:n. Dels skulle det bli för mycket arbete för länsstyrelsen, dels skulle det på många håll vara svårt att hitta personer som är villiga att utföra det ideella arbetet.

De existerande kronhjortsskötselområdena är som sagt oftast för små för att förvalta en egen stam, och i denna text definierar vi till och med ett KSO som ett område vilket är för litet för att omfatta en egen stam. Det kan således, inom en kronhjortsförvaltning med enbart KSO:n, vara svårt eller omöjligt att ha en meningsfull aktiv förvaltning. Utan möjlighet att, vid oenighet angående målsättningen mellan olika KSO:n, lyfta frågan till en nivå som omfattar hela eller åtminstone en stor del av stammen – det vill säga ett KFO – blir problematiken KSO:n emellan i princip densamma som jägare emellan inom ramen för fri jakt. Risken är att det KSO som har den lägsta målsättningen får sätta agendan, då närliggande KSO:n kanske inte är alltför sugna på att begränsa sin avskjutning då djuren ändå kommer att skjutas av grannen. I den mån det enbart ska finnas en administrativ nivå (under länsstyrelsen) inom kronhjortsförvaltningen, så bör denna nivå avse KFO:n snarare än KSO:n. Utan KSO:n riskerar man dock, som sagt, att förlora lokal förankring.

Det bör även nämnas att vad vi här kallar förvaltningsområdesnivå troligtvis är viktigare för en ändamålsenlig förvaltning av kronhjort än älg (även om det förstås till viss del beror på vad ändamålet med förvaltningen är). Om ett ÄSO skulle bestämma sig för att skjuta alla älgar man ser (eller att inte skjuta några älgar alls) skulle det till viss del minska (eller öka) antalet älgar inom kringliggande ÄSO:n. Om den lokala kronhjortsstammens hindar har sitt principiella hemområde inom ett enskilt KSO, eller om brunstområdet är beläget där, kan målsättningarna inom detta enskilda KSO dock komma att mer eller mindre helt bestämma hur mycket kronhjort som finns tillgängligt inom närliggande KSO:n. Visserligen skulle även KFO:n påverkas av avskjutning och målsättningar inom närliggande KFO:n, men i mindre utsträckning än vad som är fallet KSO:n emellan.

Vi tror att det kan vara kostsamt att ha separata KFO:n och ÄFO:n. Förvaltningsområdesnivån inom klövviltsförvaltning blir troligtvis dubbelt så dyr då man har två grupper som ska gå utbildningar, resa, ordna lokaler,

¹ Om man väljer att enbart ha vad vi här definierar som ett förvaltningsområde - men avser att arbetet ska ske ideellt (utan kompensation från staten), och att det i likhet med ÄSO:n (och till skillnad från ÄFO:n) ska vara frivilligt ifall man vill ingå i det, samt inte styra gruppens/styrelsens sammansättning - skulle man kunna välja att använda förvaltningsområde-begreppet till att avse en sådan grupp istället (och, således, fortsätta använda sig av begreppet KSO inom kronhjortsförvaltning). Vi anser dock att det skulle vara bra ifall man inom viltförvaltning bestämde sig för vad förvaltningsområde och skötselområde refererar till, då begreppsförvirringen i dagsläget leder till vissa problem.

möten och samråd etc. Det kräver även att man hittar dubbelt så många representanter som är villiga att ta sig an uppdragen. Förutsättningarna att ha separata KFO:n och ÄFO:n bör dock vara betydligt bättre än förutsättningarna för separata KSO:n och ÄSO:n, då det rör sig om betydligt färre grupper. En absolut majoritet av respondenterna vill ha flerartsförvaltning, och att ÄFO:n även ska vara KFO:n, både på grund av kostnader och att man vill ha en grupp med överblick över det totala betetrycket/klövviltsstammarna.

Om man väljer att ha två nivåer (under länsstyrelsen) inom kronhjortförvaltningen, det vill säga både KSO och KFO, borde ett utökande av ÄFO:ts ansvarsområde till att även inkludera kronhjort inte innebära en alltför stor utökning av arbetsinsatsen. Detta verkar ha varit fallet även för de ÄFO:n som redan tagit på sig uppgiften.

Om man däremot väljer att enbart ha en nivå, och denna nivå utgörs av KFO:n, kan arbetsuppgiften komma att skilja sig mer markant från den roll ÄFO:t har gentemot älgen. De samordningsvinster man skulle ha av att låta samma grupp hantera båda frågorna skulle således troligtvis bli betydligt mindre.

De tre handlingsalternativ vi här bedömer som mest rimliga är:

- Enbart KSO:n som sammanfaller med ÄSO:n
- Enbart KFO:n som är särskiljda från ÄFO:n
- Både KSO:n och KFO:n som sammanfaller med ÄSO:n och ÄFO:n

7.2 Frivillighet eller tvångsanslutning?

Älgskötselområdenas gränser, och troligtvis även vissa av de KSO:n som inte följer ÄSO gränser, beror ofta på sociala snarare än ekologiska faktorer. Det är således förstaeligt om dess medlemmar själva vill ha kontroll på vilka som får vara med eller inte – och det är förstaeligt att vissa personer kanske inte vill tvingas in i en social gemenskap där de inte känner att de hör hemma.

Det vi här benämner KFO bör dock, för det första, vara så stort att dess gränser troligtvis sträcker sig långt utanför, åtminstone mer täta och lokala, sociala nätverk. För det andra avser KFO:t att sträcka sig över ett visst område och inget annat. Ingen kommer förstås att tvingas att skjuta kronhjort på sin mark, så det värsta som kan hända jämfört med att stå utanför skulle vara att KFO:t bestämde att man inte ska skjuta kalv inom det område den enskildes jaktmark är belägen. Beroende på vilka regler som ska gälla för skydds jakt kanske inte ens detta värsta-fall-scenario är möjligt.

Rättsligt borde det inte vara mycket konstigare än att länsstyrelsen till viss del sätter olika regler, eller tillåter olika mycket avskjutning, beroende på olika förhållanden inom olika delar av länet. Att länsstyrelsen inte gör detta helt själva, utan tar hjälp av en remissinstans (ett KFO), borde inte vara alltför problematiskt.

I den mån det ska finnas två nivåer – en KSO-nivå för sociala sammanslutningar, lokal förankring och jaktsamverkan – och en KFO-nivå, där man får ett helhetsgrepp över hela eller stora delar av stammen genom ekologiskt definierade gränser – verkar det rimligt att KSO-nivån handlar om frivilliga sammanslutningar men att man inte har något val ifall man ingår i KFO:t eller inte. Om man väljer att enbart ha det vi kallar en KFO-nivå ser vi inte någon större vinst med att försöka skapa den som en frivillig sammanslutning.

7.3 Representation och inflytande eller vem bestämmer målsättningarna?

I avsnitt 6.5 är utgångspunkten att den rätta nivån på kronhjortspopulation (och annat som eventuellt definieras i målsättningarna) är den nivå de lokala aktörerna kommer fram till att de vill ha. Vi noterade även att det på ÄFO-nivå i älgförvaltningen finns utpekade vilka dessa aktörer är samt åtminstone en indikation på den relativa maktbalansen intressena emellan. Slutligen konstaterade vi att det inte finns något motsvarande avseende KSO:n och ÄSO:n och att det, enligt vår uppfattning, tenderar att bli något godtyckligt vem som i dessa har makten eller ens kommer till tals. Om det inte finns någon, åtminstone väldigt grov, idealbild av vilkas åsikter och preferenser de lokala målsättningarna borde utformas efter blir det dessutom väldigt svårt för länsstyrelsen att säga att till exempel ett KSO:s styrelse inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till de intressenter de borde i upprättandet av sin skötselplan.

I den mån kronhjortsförvaltningen ska använda sig av KFO:n blir dessa, som sagt, förmodligen för stora för att de ska utgöras av några tätare sociala grupperingar. I föregående avsnitt argumenterade vi därför för att vi inte såg några större vinster med att de kommer till genom ett underperspektiv, d.v.s. genom frivillig anslutning. Då denna nivå handlar om ekologisk förvaltning, snarare än att bekantskapskretsen ska träffas och prata jaktfrågor, tror vi att det är rimligt att gå ett steg längre och låta myndigheter/staten definiera gruppens/styrelsens sammansättning. Om man använder sig av ÄFO som KFO så finns det redan en grupp (Älgförvaltningsgruppen) tillgänglig. Om man vill ha separata KFO – inte vill ha en utslagsröst för markägarsidan – men samtidigt vill minska risken att gruppen kör fast och inte tar sig vidare, skulle man eventuellt kunna ha en grupp bestående av ett likvärdigt antal representanter för markägare och jägare (kanske två för varje) samt ytterligare en person som representerar ett tredje intresse (till exempel ett brett samhällsintresse).

Vi anser däremot inte att myndigheter ska lägga sig i hur skötselområden styrs i någon större utsträckning. Även om det finns personer som önskar ett tydligare ramverk för kronhjortsskötselområdenas verksamhet ser vi det vare sig som möjligt (på grund av alltför skilda förutsättningar inom olika områ-

den) eller lämpligt (på grund av subsidiaritetsprincipen²) för Naturvårdsverket eller länsstyrelserna att ta sig an frågan. Möjligtvis skulle det vara ett stöd ifall intresseorganisationerna kunde ta fram några gemensamma, men flexibla, riktlinjer angående hur de ser att ett KSO (och ÄSO:n) bör styras. Markägarnas organisationer har också förslag och exempel på hur markägare kan skriva sina kontrakt angående jaktarrenden med bibehållet inflytande.

Vi anser att skillnaderna i maktförhållanden inom olika KSO är något problematiska så länge det inte finns en KFO-nivå. I dagsläget ligger makten till stor del i skötselområdena, men i den mån man använder sig av ytterligare en nivå. För kvalitetskontroll samt koll på vilka intressen lokala KSO faktiskt representerar, (om representanterna kommer från området och har direktkontakter med lokala jägare, markägare och föreningar), kanske man i större utsträckning kan se på skötselområden som sociala grupperingar. Att man skulle se dem på detta sätt betyder inte att de inte är viktiga för förvaltningen. Oavsett gruppens sammansättning så borde det vara nog så värdefullt för representanter på KFO- eller länsstyrelsenivå att få input, gärna i form av en skötselplan, från en grupp individer som funderat, planerat och inhämtat information angående lokala förutsättningar, önskemål och problem – även om, som sagt, vi tror att denna information kan hanteras ännu bättre ifall aktören som inhämtar den har god idé om vems perspektiv informationen representerar. Då det är resurskrävande att hålla samråd och föra diskussioner borde det dock finnas en möjlighet för länsstyrelse eller KFO att säga att de inte längre vill genomföra denna aktivitet om inte KSO:t kommer med mer konstruktiv/värdefull information. Mer om detta under rubriken ”avregistrering” nedan.

Vi anser även att föreskrifterna angående kronhjortsskötselområden uttryckligt bör kräva protokollförda samråd med berörda fastighetsägare, jakträttshavare och viltvårdsområdesföreningar i likhet med 28 § i föreskrifterna kring älgskötselområden.

7.4 Jaktsamverkan – fördelning av planerad avskjutning

Med jaktsamverkan menar vi här hur man fördelar den inom ett område planerade avskjutningen på enskilda jägare och jaktlag. Många intervjupersoner menar att ett tillämnande av arealbaserad tilldelning inom nuvarande KSO:n är ett hinder för avskjutning och måluppfyllnad. Vissa intervjupersoner önskar att KSO:n skulle tvingas använda avlysningsjakt under hela eller delar av jakttiden.

² Subsidiaritetsprincipen tar upp frågan om hur samhället bör vara organiserat och på vilken nivå makten skall ligga. En vanlig sammanfattning av subsidiaritetsprincipen är att beslut ska fattas på lägsta ändamålsenliga nivå. Till detta bör också läggas högre nivåers skyldighet att stödja lägre nivåer (Wikipedia).

Givet att kronhjortsförvaltningen ska innehålla KSO:n anser vi dock att det borde vara rimligt att tillåta dem att sköta den interna tilldelningen på det sätt de vill, så länge de inom till exempel en treårsperiod uppnår en avskjutning inom X procent från målet. Först när man misslyckas med att uppfylla detta borde länsstyrelsen eller KFO kunna begära att man övergår till avlysningsjakt under hela eller delar av jakttiden. Mer om detta under rubriken ”avregistrering” nedan. Vi ser det även som ändamålsenligt att separera, KSO:ts rätt att själva få bestämma om den interna tilldelningen, från rätten att påverka storleken på områdets planerade avskjutning (via upprättandet av en skötselplan och genom samråd med KFO/länsstyrelse).

Eventuellt skulle en del av problemet med fast tilldelning även kunna lösas genom utbildning eller en manual/informationsblad till KSO:n. Om man inom KSO:t av den ena eller andra anledningen vill använda sig av fast tilldelning till alla jaktlag, oavsett ifall det finns kronhjort inom alla områden eller inte, skulle de kunna använda sig av en övertilldelning – det vill säga tilldela en större kvot än vad man avser att skjuta. Det värsta som kan hända är att det skjuts ett antal extra djur ett år, men det borde inte vara något större problem att åtgärda genom nästa års tilldelning.

7.5 Vilka målsättningar ska vara tillåtna

En låg måluppfyllnad beror dock, som tidigare nämnts, inte enbart på hur man fördelar den planerade avskjutningen utan även bland annat på hur höga målsättningar man har. Inom många KSO:n hamnar man så långt under målsättningen att det förmodligen är väldigt få, om ens några, jaktlag som begränsats av att de redan skjutit sin kvot. Inom dessa områden råder således i praktiken i princip avlysningsjakt, eller till och med ”fri jakt”, även om man använt sig av en fast tilldelning inom KSO:t.

Strikta krav på måluppfyllelse skulle kunna leda till att man sätter för låga målsättningar och att man inom KSO:t således ger upp på förhand istället för att åtminstone försöka skjuta vad man anser önskvärt. Vi tror att det på grund av detta skulle kunna vara funktionellt att sätta ensidiga målsättningar av typen ”vi ska skjuta mer än” eller ”vi ska skjuta mindre än” snarare än en exakt nivå. Eventuellt borde man även kunna sätta ett intervall – det vill säga ”vi ska skjuta mer än X men mindre än Y”. Den som har som målsättning att få ner stammen, samt tror att en relativt fri jakt inom området skulle vara funktionellt för att åstadkomma detta, skulle således kunna nöja sig med att sätta en undre gräns. Denna undre gräns skulle kunna ses som en miniminivå vilken jägarna lovat markägarna att de ska göra allt i sin makt för att uppnå (och därmed, förhoppningsvis, minska skadorna i området) samtidigt som man även tillåts skjuta mer i den mån man får tillfälle.

Rätten att försöka hålla kronhjorten helt borta från ett område kan till viss del ses som ett extremt avsteg från bevarandeperspektivet. Å andra sidan handlar det förstås inte om att hålla kronhjorten borta från Sverige, utan från vissa lokala och regionala områden inom Sverige. Vi bedömer att det, långt

innan alltför många områden har valts ut för att försöka hålla kronhjorten borta, kommer att ha uppmärksammats av intressenter för såväl naturskydd som jakt. Således kan man i dagsläget ha en positiv inställning till en sådan strävan, men kan eventuellt någon gång i framtiden bli tvungen att justera den inställningen. Vi bedömer att det inte heller är alltför enkelt att hålla kronhjort borta från ett område – något som svårigheten att skydda ens ett mindre område visar – och att det således troligtvis kommer att finnas kronhjort även inom områden där man försöker hålla den borta.

Vissa respondenter menar att det är problematiskt att tillåta ett KSO att försöka skjuta bort stammen på grund av att det i vissa extrema fall – till exempel om stammens hindar har sitt hemområde där – skulle kunna leda till att man tar bort närliggande KSO:ns möjligheter att jaga. Så länge man, såsom idag, enbart har relativt små KSO:n kan dock alla storlekar på stammen vara problematiska. Om man vill att alla som jagar eller på andra sätt påverkas av en stam ska ha inflytande över hur stor den stammen ska vara behöver man en förvaltningsområdesnivå (eller att länsstyrelsen gör det motsvarande arbetet – vilket dock inte är realistiskt).

Enligt vissa studier (se kap 4.1.1) verkar det finnas stora skillnader i hur pass skadekänsliga olika områden är. Inom vissa områden verkar skadorna bli väldigt stora även vid en relativt låg täthet av kronhjort och inom andra områden verkar relativt höga tätheter av kronhjort inte leda till några större skador. Det kan således finnas goda skäl till att markägare och jägare, utifrån både ekonomiska och ekologiska hänsynstaganden, skulle vilja hålla kronhjorten helt borta från vissa områden medan man skulle vilja ha mer kronhjort inom andra områden.

7.6 Avregistrering och vad som bör hända då man inte sköter sig

Frågan om avregistrering är relevant för KSO:n, såsom de ser ut idag och förmodligen kommer att se ut i framtiden. I den mån man i framtiden använder sig av stora KSO:n, vilka vi med vår definition av förvaltningsområde skulle kalla KFO:n, blir den förstås även relevant för KFO:n. Den är dock inte relevant för KFO:n mer liknande ÄFO:n, där den motsvarande frågan istället skulle handla om möjligheten att avsätta medlemmar i förvaltningsgruppen.

Det finns grovt sett tre potentiella syften med att avregistrera ett skötselområde, antingen det rör sig om älg eller kronhjort. Det första två handlar om jaktsamverkan och lokalt självbestämmande/medbestämmande. Båda dessa saker är förstås generellt sett ytterst värdefulla och, i mångt och mycket, grundprinciper för viltförvaltningen – men som alltid så är det undantagen som bekräftar regeln. Orsaken till att man ibland vill slå sönder eller försvåra en pågående jaktsamverkan är förstås att den nuvarande jaktsamverkan inte anses fungera med avseende på dess förmåga att till exempel nå målsättningar för avskjutning. Orsaken till att man vill begränsa, eller åtminstone hota

med att begränsa, lokalt medinflytande handlar om att den styrande principen, åtminstone inom älgförvaltningen, är medbestämmande under ansvar. Detta ansvar handlar för det första om att analysera och dokumentera lokala förhållanden, vilka i nästa steg ska utgöra underlag för deras argument om tilldelning, dels om att representera och bjuda in alla lokala intressenter som anses ha rätt att komma till tals. Då länsstyrelsen eller ett potentiellt KFO har begränsat med resurser, eller tålamod för den delen, vill de inte behöva samråda och mer allmänt arbeta mot ett KSO som sköter arbetsuppgiften för dåligt.

Ett tredje potentiellt syfte med avregistrering är att länsstyrelsen helt enkelt anser att det nuvarande områdets gränser inte är ändamålsenliga. I den mån älgförvaltningen enbart ska bestå av KSO:n så finns det ett antal län där man skulle vilja avregistrera områden, och förhoppningsvis kunna nyregistrera andra, av denna orsak. I den mån kronhjortförvaltningen ska bestå av frivilliga ideella sammanslutningar – liksom dagens KSO – men vara stora nog för vad vi kallar ett förvaltningsområde så måste man även avregistrera i princip samtliga nuvarande KSO:n.

Antingen framtidens KSO:n ska vara av samma storleksordning som idag eller stora som det vi kallar förvaltningsområde, och antingen det finns en nivå ovan KSO eller inte, så ser vi inte behovet av avregistrering för annan orsak än det tredje syftet – det vill säga att man vill ändra områdenas gränser.

Inom älgförvaltningen riskerar det område som inte sköter sig avregistrering. Alternativet för jägarna inom området blir då licensområden med individuell tilldelning. Då länsstyrelsen knappast har tillräcklig lokal kännedom för att kunna genomföra någon speciellt bra individuell tilldelning av kronhjort till mindre områden så ser vi dock inte hur det skulle kunna vara funktionellt att avregistrera KSO:n. Det är rimligtvis lättare för länsstyrelsen (eller ett KFO) att planera avskjutning för ett större område samt eventuellt kräva att jakten sker via avlysningsjakt. Det borde även vara funktionellt att separera rätten till att själva bestämma vem som får skjuta vad – det vill säga att fördela den planerade avskjutningen mellan jägare och jaktlag – och rätten att vara delaktiga i planeringen av storleken på avskjutningen inom KSO:t.

Att ett KSO inte är en konstruktiv partner avseende planeringen av avskjutningens storlek innebär inte nödvändigtvis att de missköter sin jaktsamverkan på ett sådant sätt att de inte lyckas uppfylla sina målsättningar (det vill säga en jaktsamverkan som dels uppfyller den totala målsättningen avseende avskjutning, dels gör att ingen behöver ansöka om skydds jakt inom ordinarie jakttid). Medan avlysningsjakt kan vara ett bra sätt att uppfylla den totala målsättningen angående avskjutning kan det till exempel vara önskvärt att spara en viss pott för tilldelning till områden med höga skador. Det krävs förmodligen en betydligt större resursinsats av länsstyrelsen, eller ett KFO, för att bedöma huruvida en enskild markägare har behov av skydds jakt än vad som krävs för KSO:ts styrelse. Att ha en aktör som på ett relativt enkelt och informellt sätt kan bevilja något som i princip motsvarar skydds jakt borde vara värdefullt och borde inte tas bort på grund av att andra saker inte fungerar. I den mån dagens KSO inte fyller den rollen, vilket till viss del verkar vara fallet då skydds jaktansökningar från mark-

ägare godkänns inom KSO inom ordinarie jakttid, kanske även detta borde vara något som kunde tas upp i till exempel en manual/informationsblad till KSO:n.

Att ett KSO missköter sin jaktsamverkan på ett sådant sätt att de inte lyckas uppfylla sina målsättningar betyder likaså inte att de missköter sin roll som en konstruktiv partner avseende planeringen av avskjutningens storlek.

Medan hot om avregistrering, och således förlust av rätten att jaga vuxna kronhjortar, förmodligen minskar sannolikheten att man missköter sig till att börja med, är ett sådant hot knappast trovärdigt då jaktförbud inte löser något. Speciellt inte då problemet är att det skjuts för lite. Att ha regler som inte efterföljs kan även minska andra reglers trovärdighet, även om man avser att upprätthålla dessa andra regler.

Vi anser sammanfattningsvis att det skulle vara funktionellt att separera rätten att själva sköta sin jaktsamverkan (vem som får skjuta vad) från rätten att bli hörd vid planering av storleken på avskjutningen (skötselplan och samråd). Vi ser inte behov av att avregistrera ett område antingen de missköter en eller båda ovanstående uppgifter, då området ändå skulle kunna användas som en enhet för vilken länsstyrelsen eller KFO satt målsättningar och fördelning (troligtvis avlysningsjakt i brist på mer detaljerad kunskap). Det kan dock behövas möjligheter för avregistrering på grund av att man vill ändra de administrativa gränserna. Detta behov är större om kronhjortsförvaltningen enbart ska innehålla KSO:n snarare än KSO:n och KFO:n.

7.7 Skydds jakt

Skyddsjakten är och kommer förbli en viktig säkerhetsventil inom kronhjortsförvaltningen, inte minst för den enskilde markägaren som drabbas av oacceptabla skador. Som vi tidigare beskrivit i avsnitt 3.2 om skydds jakt så verkar det dock vara svårare att få tillstånd för skydds jakt inom kronhjortsskötselområden (KSO) än utanför. Samtidigt meddelar vissa länsstyrelser att de har ändrat inställning, och det verkar ske en långsam förskjutning mot åsikten att ansökningar från områden utanför respektive innanför KSO:n bör behandlas på samma sätt, främst på grund av svårigheten för den enskilde att få gehör inom ett KSO. Intresseorganisationerna trycker dock främst på vikten av att man använder sig av samma grundprincip inom olika länsstyrler, då deras medlemmar uppfattar det som orättvist när olika principer gäller inom olika områden.

De två argumenten för att vara mer restriktiv angående skydds jaktansökningar från områden inom KSO:n är, för det första, att man försvårar kollektivets möjligheter att uppnå sina målsättningar och, för det andra, att man minskar kronhjortsskötselområdets incitament till att själv lösa problemen.

I den mån ett KSO använder sig av aktiv förvaltning avspeglar målsättningarna förhoppningsvis de lokala intressenternas önskemål. Det rör sig dock om ett kollektivt beslutsfattande. Om enskilda individer tillåts avvika så försvårar man å ena sidan möjligheterna att nå de målsättningar de flesta vill

uppnå, men ger å andra sidan den enskilde större möjlighet att påverka sin egen situation. Vi har i till exempel avsnitt 6.4, ”individuell rådgivning och kollektiva beslut”, diskuterat varför det är speciellt problematiskt med kollektivt beslutsfattande angående kronhjort och anser således att det finns relativt starka skäl att tillåta den enskilde att avvika från det kollektivet beslutat.

Ett välskött KSO bör, åtminstone under ordinarie jakttid, i stor utsträckning kunna hantera den typ av problem vilka annars kräver skydds jakt genom sin planering och fördelning av tilldelning. Även om KSO:t ger specifik tilldelning till enskilda jägare och jaktlag så skulle KSO:ts styrelse till exempel kunna behålla en kvot som fick användas för skydds jakt (och där kronhjortsskötselområdets styrelse, istället för länsstyrelsen, beslutade huruvida det var motiverat). Att en länsstyrelse över huvud taget får in ansökningar om skydds jakt (inom jakttiden) tyder således på att något inte fungerar helt bra inom ett KSO. Vi har dock svårt att se hur det kan vara upp till den enskilde drabbade markägaren att klara av det – även om länsstyrelsen, såsom idag ofta är fallet bör rådfråga det berörda KSO:t innan de tar beslut (se kap 3.2). I den mån KSO:t finner det problematiskt att länsstyrelsen ger den enskilde rätt till skydds jakt, på grund av att detta försvårar KSO:ts möjligheter att uppnå sina mål, finns fortfarande incitamentet att sköta de interna angelägenheterna bättre.

Utifrån ovanstående resonemang finner vi det rimligt att länsstyrelserna hanterar skydds jaktansökningar likadant antingen de kommer från en markägare inom eller utanför ett KSO. Grundprincipen borde vara att det är upp till KSO:t att sköta den interna tilldelningen på ett sådant sätt att den enskilde inte behöver gå till länsstyrelsen med skydds jaktansökningar, inte att det är upp till den enskilde att se till att KSO:t fungerar tillräckligt bra för att detta inte ska behövas. Det viktigaste är dock att samma grundprincip används av samtliga länsstyrelser, oavsett vad grundprincipen är.

7.7.1 Skydds jakt på eget initiativ

Idag krävs länsstyrelsens medgivande för skydds jakt men det är även möjligt att införa skydds jakt på eget initiativ (genom ändringar i bilaga 4 till jaktförordningen). Angående älg finns till exempel bestämmelsen att:

Om länsstyrelsen inte föreskrivit annat får älg som uppträder vid fält med oskördad gröda inom registrerat älgskötselområde jagas, om det behövs för att förebygga skada från den 16 aug. till den särskilda älgjakttidens början (Jaktförordningen, bilaga 4, punkt 12).

I det föregående avsnittet ansåg vi att det fanns starka skäl att hantera skydds jaktansökningar från områden utanför och innanför KSO:n på samma sätt. Även om antalet skydds jaktansökningar har ökat över åren så handlar det dock om ett begränsat antal fall. Många menar däremot att en alltför omfattande skydds jakt på eget initiativ i princip skulle innebära allmän jakt, då det till exempel finns risk för att jägare odlar upp mindre fält för att kunna utöva ”skydds jakt” eller att man helt enkelt benämner vanlig jakt skydds jakt, vilket är mycket svårt att kontrollera. Det kan därmed vara svårt att få till en meningsfull aktiv förvaltning om en alltför omfattande skydds jakt på eget initiativ är

tillåten. Risken för att en möjlighet till skyddsjakt ska missbrukas, och konsekvenserna av att den eventuellt missbrukas, anses dock vara minst vid skyddsjakt av kalv. Även om skyddsjakten enbart avser kalv så kommer man även kunna skrämman bort de hindar som rör sig tillsammans med kalvarna. Det ger dock ingen möjlighet att jaga och skrämman bort så kallade herrklubbar.

Jaktlagsutredningens preliminära ställningstagande, i deras PM angående kronhjortsjakt, lyder:

Årskalv av kronhjort får jagas, om det behövs för att förebygga skada för skogsbruket eller lantbruket, såväl inom som utanför registrerat kronskötselområde i hela landet utom Skåne län under perioden den 1 augusti – den 28 februari (Jaktlagsutredningen, 2015, sid 21)

Det Nationella klövviltsrådets kronhjortsgrupp har även de ett preliminärt förslag angående tillägg i bilaga 4 jaktförordningen, vilket lyder:

X) Om det behövs för att förebygga skada, får årskalv av dov- och kronhjort som uppträder vid fält med oskördad gröda jagas i hela landet utom Gotlands län den 1 juli–den 15 april.

Y) Årskalv av kronhjort som orsakar stamskada på barrträd får jagas i hela landet utom Gotlands län den 1 juli–den 15 april.

Angående punkt X och Y ovan råder stor enighet i det nationella klövviltsrådets kronhjortsgrupp angående den första punkten, avseende skador på gröda, medan uppslutningen kring den andra punkten, angående skador på skog, är något mindre. Orsaken till att alla inte är nöjda med den andra punkten handlar om att det blir väldigt svårt att bedöma huruvida det rör sig om skyddsjakt eller inte.

7.8 Kunskap och utbildning

Vi har tidigare, i avsnitt 5.5, beskrivit hur kunskapsläget ser ut kring inventeringar av populationsstorlek och skador samt kring vilka skyddsåtgärder som finns och deras effekt. Sammanfattningsvis kan man helt enkelt konstatera att kunskapsläget är ytterst otillräckligt. Vi kan även konstatera att det efterfrågas kunskap kring inventering av populationen och av skadorna samt om skadeförebyggande åtgärder och dess effekter.

Det kan även nämnas att det, liksom inom älgförvaltning, finns visst behov av mer grundläggande kunskaper kring vad en intressent kan förvänta sig av och hur man utför samråd, mer socialt inriktat utbildningsmaterial kring till exempel konfliktlösning och mer tekniskt (men praktiskt) inriktat material kring hur man använder sig av till exempel populationsmodeller.

Vi har även, i detta kapitel, efterfrågat en manual/informationsblad till skötselområdena angående vad de bör tänka på, och hur de bör hantera jakt-samverkan (intern tilldelning av den planerade avskjutningen). Vi tror att de flesta KSO-styrelser är väl medvetna om båda dessa aspekter, men mer formella riktlinjer – gärna formulerade med stöd av, och officiellt medhåll från, intresseorganisationerna – skulle ändå kunna vara ett bra stöd för den styrelse

(eller medlem, gentemot styrelsen) som vill få igenom en mer funktionell jakt-samverkan (det vill säga en jaktsamverkan som dels uppfyller den totala målsättningen avseende avskjutning, dels gör att ingen behöver ansöka om skydds jakt inom ordinarie jakttid).

Flera av dem vi intervjuat har även efterfrågat en mindre utbildningsinsats riktad mot länsstyrelsens handläggare angående hur de bör hantera skydds jakt-ansökningar.

Vi har dock inte tagit reda på hur mycket det skulle kosta att ta fram olika typer av underlag och/eller utbildningar, inte heller funderat speciellt djupt på vad den potentiella eller förväntade nyttan skulle vara, och kan således inte bedöma i vilken utsträckning nyttan skulle överstiga kostnaden.

Två kunskaps/inventeringsåtgärder som i princip samtliga intervju personer efterfrågar, och även vi finner ytterst rimliga, är att webbportalen Älgdata.se bör utvecklas för att även hantera data kring kronhjort samt att mallarna för kronhjortsskötselplaner bör utvecklas till att mer likna skötselplanerna för älg.

7.9 Kompensation för skador

Ett problem med att sprida kostnaderna, eller att inte låta den skadedrabbade stå för hela kostnaden, är att det minskar incitamenten att undvika att det uppkommer skador till att börja med (så kallad ”moral hazard”). Om sannolikheten att man råkar ut för skador i stor utsträckning beror på det egna agerandet kan kompensation för skador således göra att det uppkommer betydligt mer skador än om sådan kompensation inte existerat.

Det mest uppenbara sättet att skydda sig mot skador handlar dock om att skrämman bort kronhjorten från sin mark och det är mycket oklart i vilken utsträckning man kan anta att detta minskar eller förflyttar skadorna. Om det i stor utsträckning minskar skadorna vill vi uppmuntra sådana åtgärder, och det blir således problematiskt att kompensera för skador. Om det i stor utsträckning helt enkelt förflyttar problemet är det inte enbart meningslöst med avseende på att minska de totala skadorna, utan vi slösar dessutom resurser på att bolla problemet fram och tillbaka, och det blir således väldigt angeläget att hitta ett sätt att kompensera den enskilda för höga koncentrationer av skador.

Utan mer kunskap om potentiella skyddsåtgärder och dess effekter är det alltså svårt att analysera i vilken utsträckning en spridning, eller kompensation, av kostnaderna för skador är önskvärd.

7.10 Kostnad

Hur höga kostnaderna blir beror troligtvis till viss del på hur pass aktivt man väljer att förvalta kronhjorten. Vi vill dock påpeka att kostnaden för en aktiv förvaltning av kronhjort troligtvis kommer att vara relativt låg givet att älgförvaltningen ser ut som den gör och givet att man till viss del använder sig av

samma struktur. Om älgförvaltningen inte hade existerat, eller sett väldigt annorlunda ut, skulle kostnaderna för KSO:n bli betydligt högre än vad som nu skulle vara fallet, givet att man använder sig av ÄSO:n.

Givet att till exempel ett ÄFO skulle ta på sig att även förvalta kronhjort så behöver de eventuellt utbildning och stöd i specifika frågor rörande kronhjort. De borde dock inte behöva specifika utbildningar angående till exempel hur man genomför samråd, angående generell föreningskunskap, angående användande av modeller under osäkerhet etc. I den mån ÄSO:n används som KSO:n behöver de inte heller ytterligare resor och samråd, även om varje samråd eventuellt skulle ta något längre tid. Det ovanstående gäller förstås även för länsstyrelsen ifall man skulle välja att inte ha en KFO-nivå.

Älgdata.se har kostat åtskilliga miljoner att utveckla och administrera, men det borde inte krävas alltför stora kostnader för att utöka den till kronhjort.

Det råder delade meningar angående vilka synergieffekter som finns angående inventering av älg och kronhjort, men de är troligtvis inte obefintliga.

Vi har som sagt inte bedömt kostnader och nytta av att ta fram kunskapsunderlag, men i den mån det görs innebär även detta en kostnad.

Sammanfattningsvis har vi inte någon speciellt god uppskattning av kostnaden. Kostnaden för en aktivt förvaltd kronhjort borde dock bli lägre ju mer man samordnar kronhjortsförvaltningen med älgförvaltningen.

7.11 Finansiering

Då vi inte vet hur den framtida förvaltningen kommer att se ut – och än mindre hur mycket den kommer att kosta – vet vi inte heller hur mycket som behöver finansieras. Det finns dock, för det första, en viss önskan hos flera vilthandläggare vid länsstyrelserna om att ha mer öronmärkta resurser till kronhjortsförvaltning (eller, ännu hellre, ”kronhjort och älg”-förvaltning vilket skulle tillåta tjänstemännen att prioritera efter behov) och för det andra, ett speciellt behov av finansiering för ”kronhjort och älg”-förvaltning inom län där det finns mycket kronhjort (och, generellt sett, relativt lite älg). Att resurser öronmärks för X är dock förstås alltid bra för X, men har en kostnad i form av att länsstyrelsen nu inte kan använda resurserna till Y – även om länsstyrelsen anser att Y är viktigare än X.

Det finns troligtvis en god möjlighet att inhämta finansiering för kronhjortsförvaltning via jaktavgifter. Om man tar ut en avgift som är oberoende av den faktiska avskjutningen (men eventuellt beror på till exempel tilldelningen), snarare än en fällavgift per extra faktiskt fälld kronhjort så borde detta inte ha någon effekt på jägarens villighet att skjuta ytterligare en kronhjort på marginalen. Om det skulle råda allmän jakt så skulle man ändå kunna ta ut en fast avgift för licens att skjuta kronhjort men det är betydligt svårare att hitta bra generella riktlinjer än vid fast tilldelning.

En markägare, eller brukare, som eventuellt inte längre finner jägare som är villiga att betala arrende plus den nya avgiften skulle tvingas minska den avgift de tar ut och, i extremfallet, kanske till och med vara tvungna att betala jägare för att minska viltstammen. Kostnaden för jaktavgifter faller således troligtvis i slutändan på markägare snarare än jägare. Ett politiskt problem med detta är att de som explicit får avgiften riktad mot sig generellt sett blir upprörda även om det finns goda argument för att kostnaden i slutändan kommer att bäras av någon annan³. Samtidigt är de stora skogsbolagen troligtvis tillräckligt professionella för att inse att det trots allt är de som kommer att få bära kostnaden. Detta gör att införandet av en sådan avgift troligtvis skulle möta motstånd från både jägare och markägare.

Då kostnaderna för skador till viss del kompenseras via jaktarrenden, och detta enligt vissa studier är en orsak till varför det i Sverige är möjligt att ha så pass höga nivåer av vilt utan alltför stora konflikter, kan en sådan strategi för finansiering dock orsaka allvarliga problem för legitimiteten och samarbetsklimatet inom förvaltningen. Å andra sidan är det en farhåga som uttryckts förut, till exempel i anslutning till de relativt nyligt genomförda höjningarna av fällavgifter för älg. Såvitt vi kan bedöma – främst genom att läsa på olika jaktforum, bloggar och artiklar – verkar den irritation det inledningsvis skapade i stor utsträckning ha försvunnit sedan dess.

Det är dock inte osannolikt att transaktionskostnaden, eller den administrativa bördan, för att inhämta finansiering på detta sätt skulle överstiga den samhällsekonomiska kostnaden i form av både transaktionskostnad och snedvridande effekter vid till exempel generell inkomstbeskattning. Dels rör det sig om många personer och relativt små summor per person, dels handlar det om att man måste ha ett sådant system på plats.

Vi har stött på argumentet att existensen av en fällavgift på älg, men inte kronhjort, orsakar en snedvridning i incitamenten för jakt av de två arterna. Dohjort är dock förmodligen ett närmare substitut för kronhjortsjakt än vad älg är, och det finns i dagsläget ingen fällavgift på dovhjort.

Vi bedömer att det är möjligt att självfinansiera kronhjortsförvaltning via jaktavgifter, men är mer osäkra angående huruvida det är en speciellt klok väg att gå. Om man väljer finansiering via jaktavgifter bör man troligtvis ta ut en avgift ex-ante, vid tilldelning av avskjutning, snarare än ex-post, för det faktiska antalet fällda djur. Detta skulle dock kräva att man förändrade den nuvarande, vägledande, ”planerade avskjutningen” till en mer bindande tilldelning.

³ Det vill säga, det finns ett oändligt antal studier som visar att det inte nödvändigtvis är den som måste betala en skatt som behöver bära kostnaden på grund av att införandet av en skatt eller reglering ofta orsakar förändringar i priser. Vem som får bära kostnaden beror framförallt på den relativa storleken av utbuds och efterfrågeelasticitet, och i detta fall är utbudselasticiteten (hur utbudet förändras då priset förändras) troligtvis nära noll – vilket innebär att kostnaden kommer att falla på markägarna. Det är dock, generellt sett, väldigt svårt att få någon utan utbildning i nationalekonomi att acceptera detta – oavsett hur många exempel som lyfts.

8 Källförteckning

- Asfberg, T. (2014). Vildtudbyttestatistik for jagtsæsonen 2013/2014. Notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi.
- Bonenfant, C., Gaillard, J.-M., Klein, F., Hamann, J.-L. (2005). Can we use the young : female ratio to infer ungulate population dynamics? An empirical test using red deer *Cervus elaphus* as a mod-el. *Journal of Applied Ecology* 42: 361-370.
- Carranza, J., Valencia, J. (1999) Red deer females collect on male clumps at mating areas. *Behavioral Ecology*, 10: 525-532.
- Catchpole, E.A., Fan, Y., Morgan, B. J. T., Clutton-Brock, T. H., Coulson, T. (2004) Sexual dimorphism, survival and dispersal in red deer. *Journal of Agricultural, Biological and Environmental Statistics*, 9: 1-26.
- Clutton-Brock, T. H., Guinness, F. E. & Albon, S. D. (1982) Red deer – behaviour and ecology of two sexes. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Gill, R. M. A. (1992) A review of damage by mammals in north temperate forests. 1. Deer. *Forestry* 65:145-169.
- Georgii, B. (1981) Activity patterns of female red deer (*Cervus elaphus* L.) in the Alps. *Oecologia* 49: 127-136.
- Haanes, H., Røed, K. H., Rosef, O. (2011) Sex-biased dispersal in a northern ungulate population. *Rangifer* 31: 139-153.
- Jaktlagsutredningen (2014) Kronhjort -omfattningen av dess skadeverkan på areella näringar samt förslag på lösningar.
- Jarnemo, A. (2008) Seasonal migration of red deer males in southern Sweden and consequences for management. *European Journal of Wildlife Research* 54: 327-333.
- Jarnemo, A. (2011) Male red deer (*Cervus elaphus*) dispersal during the breeding season. *Journal of Ethology* 29: 329-336.
- Jarnemo (Jarnemo 2014a), Angående förslag om allmän jakt och förlängd jakt-tid på kronvilt, yttrande avgivet till Jaktlagsutredningen L 2012:01, 22 december 2014
- Jarnemo, A. (2014b) Kronviltprojektet 2005-2013. Slutrapport. Grimsö forskningsstation, Inst för eko-logi, SLU.
- Jarnemo, A. (2014c) Countermeasures to bark-stripping by red deer *Cervus elaphus*. Ansökan till Na-turvårdsverket om forskningsmedel, projektbeskrivning.

- Jarnemo, A och Carlsson, Nils (2015) Regional förvaltningsplan för kronhjort (kronvilt), nominatunderarten. Remissversionen.
- Kamler, J., Jedrzejewski, W., Jedrzejewska, B. (2008) Home ranges of red deer in a European old-growth forest. *American Midland Naturalist* 159: 75-82.
- Koubek, P., Hrabe, V. (1996) Home range dynamics in the red deer (*Cervus elaphus*) in a mountain forest in central Europe. *Folia Zoologica* 45: 219-222.
- Lavsund, S. (1968) Kronhjortens skadegörelse på barrskog, företrädesvis gran – en litteratursamman-ställning. Bilaga till utredning angående kronhjortens bevarande.
- Langvatn, R., Albon, S. D., Burkey, T., Clutton-Brock, T. H. (1996) Climate, plant phenology and variation in age of first reproduction of a temperate herbivore. *Journal of Animal Ecology* 65: 653-670.
- Langvatn, R., Mysterud, A., Stenseth, N. C., Yoccoz, N. G. (2004) Timing and Synchrony of Ovulation in Red Deer Constrained by Short Northern Summers. *American Naturalist* 163: 763-772.
- Mattsson, L., Boman, M., Ericsson, G. (2008) Jakten i Sverige – Ekonomiska värden och attityder jaktåret 2005/2006. Rapport nr 1, Adaptiv förvaltning av vilt och fisk, SLU.
- McComb, K. E. (1987) Roaring by red deer stags advances oestrus in hinds. *Nature* 330: 648-649.
- McComb, K. E. (1991) Female choice for high roaring rate in red deer, *Cervus elaphus*. *Animal Behaviour* 41: 79-88.
- Mitchell, B., Lincoln, G. A. (1973) Conception dates in relation to age and condition in two populations of red deer in Scotland. *Journal of Zoology (Lond)* 171: 141-152.
- NFS 2011:7 Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort, ISSN 1403-8234
- Peil, N. (2013) Ekonomiska konsekvenser av kronviltets barkgnag på gran-skog i Blekinge. Dokument Skogsstyrelsen Blekinge.
- Reby, D., Hewison, M., Izquierdo, M. & Pépin, D. (2001) Red deer (*Cervus elaphus*) hinds discriminate between the roars of their current harem-holder stag and those of neighbouring stags. *Ethology* 107: 951-959.
- Nussey, D. H., Coltman, D. W., Coulson, T., Kruuk, L. E., Donald, A., Morris, S. J., Clutton-Brock, T. H., Pemberton, J. (2005) Rapidly declining fine-scale spatial genetic structure in female red deer. *Molecular Ecology* 14: 3395-3405.

Reby, D., McComb, K. (2003) Anatomical constraints generate honesty: acoustic cues to age and weight in the roars of red deer stags. *Animal Behaviour* 65: 519-530.

SFS 1998:1000, Förordning om ändring i jaktförordningen (1987:905);

Svenska jägarförbundet (2012), Kronhjortsförvaltningen 2011 – områden, arealer och rapporterad avskjutning

Svenska jägarförbundet (2015), skydds jakt på kronhjort 2014, presentation av Göran Bergquist på länsstyrelseträff, BEST WESTERN Park Airport Hotel 2015-05-20.

Svenska jägarförbundets hemsida (2015a) Svenska jägareförbundet. Avskjutningsstatistik. <http://jagareforbundet.se/vilt/viltovervakning/senaste-avskjutningsstatistiken/>

Svenska jägarförbundets hemsida (2015b) Historisk avskjutningsstatistik. <http://jagareforbundet.se/vilt/viltovervakning/historisk-avskjutning/>

Sunde, P. & Haugaard, L. (2014). Bæredygtig krondyrforvaltning. Populationsbiologiske analyser af krondyrbestandene på Oksbøl og Djursland med reference til jagtlig forvaltning. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 76 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 106. <http://dce2.au.dk/pub/SR106.pdf>

Wegge, P. (1975) Reproduction and early calf mortality in Norwegian red deer. *Journal of Wildlife Management* 39: 92-100.

9 Intervjupersoner

Vi har intervjuat representanter från olika myndigheter, intresseorganisationer och universitet – sammanlagt 22 organisationer, som på olika sätt är involverade i kronhjortsförvaltningen.” Vid intervjutillfället deltog en eller flera representanter från respektive organisation. Vi har valt att skriva vilka organisationer intervjupersoner representerar och inte representanternas namn.

- Länsstyrelsen i Dalarnas län
- Länsstyrelsen i Värmlands län
- Länsstyrelsen i Skånes län
- Länsstyrelsen i Södermanlands län
- Länsstyrelsen i Jönköping
- Länsstyrelsen i Västra Götalands län
- Länsstyrelsen i Uppsalas län
- Länsstyrelsen i Västmanlands län
- Länsstyrelsen i Västernorrlands län
- Länsstyrelsen i Örebros läns län
- Länsstyrelsen i Östergötlands län
- Länsstyrelsen i Kalmars län
- Länsstyrelsen i Blekinges län
- Jordägarnas riksförbund
- Skogsindustrierna
- Skogsstyrelsen
- SLU
- Svenska jägarförbundet
- Södra
- Jägarna riksförbund
- Lantbrukarnas riksförbund (LRF)
- Representant för Älgförvaltningsgrupp i Östergötland

10 Appendix A

I tabell A.1. nedan redovisas fem olika förvaltningsscenarion, alla tagna från Sunde & Haugaard (2014), med avseende på populationens sammansättning samt uttag via jakt. Jaktuttaget av ”vuxna” hjortar, här definierat som vuxna handjur åtta år eller äldre, presenteras separat men ingår även i det totala antalet skjutna djur – båda per 100 individer i vinterstammen. Tre av scenarierna, *max uttag av vuxna hjortar* samt den faktiska förvaltningen i *Oksböl* och *Djursland*, har presenterats tidigare i denna rapport men vi tar även med dem här för att underlätta jämförelse.

Max uttag av djur/kött avser att ge så många skottillfällen och så mycket kött som möjligt, och innebär, till skillnad från då man har fokus på troféjakt, att man bör ha en väldigt stor andel hondjur i populationen. En stor andel hindar ger en, i förhållande till populationsstorleken, stor andel kalvar till hösten vilka i sin tur kan skjutas innan vintern då livsmiljöns bärkraft är som lägst.

I förvaltningsscenariot *Naturlig sammansättning* anpassas avskjutningen för att populationens sammansättning ska ligga i linje med vad man antar skulle ha varit fallet om stammen reglerats av naturliga faktorer – det vill säga livsmedelsresurser, naturliga fiender etc. Jaktmässigt blir utfallet ett mellanting mellan det scenario som fokuserar på troféjakt och det scenario som fokuserar på ett maximalt antal skottillfällen – med en årlig total avskjutning per 100 individer i vinterstammen på 34 kronhjortar, varav 2,6 utgörs av vuxna hjortar.

Tabell A.1.

	Max uttag av djur/kött		Max uttag av hjort >8 år		"Naturlig" sammansättning		Oksböl		Djursland	
	Hane	Hona	Hane	Hona	Hane	Hona	Hane	Hona	Hane	Hona
Procent av vinterbeståndet										
Kalv (1:a levnadsåret)	1	9	9	3	9	9	10	12	12	12
1-årig (2:a levnadsåret)	1	9	9	3	7	7	6	10	12	10
2-4 åriga (3-5:e levnadsåret)	4	27	27	8	15	17	10	21	16	19
5-7 åriga (6-8:e levnadsåret)	3	26	26	8	9	12	4	11	3	10
8+ åriga (from 9:e levnadsåret)	4	16	1	5	7	8	5	11	1,1	5
Antal hondjur per handjur										
≥ 2 år		7,4		0,4		1,4		2,6		1,8
≥ 5 år		10,6		0,7		2,6		5,7		8,1
≥ 8 år		19		2,8		5,8		11		40
Antal skjutna djur per 100 djur i vinterbeståndet										
8+ åriga handjur		1,1		8,7		2,6		1,2		0,4
Total årlig beskattning		62		19		34		37		32

En utvärdering av svensk kronhjortsförvaltning

RAPPORT 6673

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6673-4
ISSN 0282-7298

Den koncentrerade förekomsten av kronhjort leder till en hög koncentration av skador, vilket drabbar enskilda markägare hårt. Naturvårdsverket har fått regeringens uppdrag att göra en analys av föreskrifterna om kronhjortsskötselområden, hur dessa tillämpas av länsstyrelserna samt ge förslag till åtgärder där så behövs. Syftet är att öka samordningen med älgskötselområden samt förhindra uppkomst av för stora tätheter av kronhjort. Detta för att minska skador på skog och gröda.

Utvärderingen finner att kronhjortsförvaltningen saknar tillräcklig helhetssyn och styrning, vilket begränsar möjligheterna att kontrollera kronhjortstammen. Det saknas nästan helt data för populationsstorlek och skador vad beträffande kronhjort. Detsamma gäller angående kunskap kring inventeringsmetoder och effekten av skadeförebyggande åtgärder.

Trots att de ekologiska förutsättningar skiljer sig åt mellan älg och kronhjort visar utvärderingen att de flesta intervjupersoner inte bara vill ha ett regelverk liknande det som numera existerar för älg, utan till och med använda sig av samma administrativa enheter (älgskötsel- och älgförvaltningsområden). Utvärderingens slutsats är att detta skulle vara en god idé, med viss modifiering, åtminstone ifall ”lokal förankring” är en lika viktig målsättning inom kronhjortsförvaltning som den är inom älgförvaltning. Om lokal förankring inte är lika viktigt inom kronhjortsförvaltning, vilket vissa intervjupersoner påstår, skulle man dock eventuellt kunna ha kronhjortsförvaltning som är mer separerad från älgförvaltningen.

